

A SZÉKELYFÖLDI
IPAR FEJLESZTÉSE

ÜGYÉBEN

D^R. HEGEDÜS SÁNDOR

KERESK. M. KIR. MINISTER UR ÖNAGYMÉLTÓSÁGA ELÉ TERJESZTETT

JAVASLATAI

A MAROSVÁSÁRHELYI KERESKEDELMI ÉS
IPARKAMARÁNAK.

1901.

AZ ÖSSZEHOORDOTT ADATOK FELHASZNÁLÁSÁVAL, A KAMARA MEGBIZÁSÁBÓL

IRTA:

SZENTERZSÉBETI SZAKÁTS PÉTER,
KERESK. ÉS IPARKAM. TITKÁR.

MAROSVÁSÁRHELYT
NYOMATOTT ADI ÁRPÁD KÖNYVNYOMDÁJÁBAN
1901.

Nagyméltóságu Minister ur!

Hivatkozva Nagyméltóságodnak 1900. évi július hó 13-án 51.864. sz. a. a Székelyföld iparának fejlesztése tárgyában kamaránkhoz intézett leiratára, az alábbiakban terjesztjük Nagyméltóságod elé javaslatainkat.

Mindenekelőtt azonban hálás köszönetünket nyilvánítjuk Nagyméltóságodnak azért, hogy engedve a kamara kérésének, a Székelyföldet látogatásával megtisztelni kegyeskedett és személyes meggyőződést szerezvén az itteni mostoha közgazdasági viszonyokról, ezek javítását kilátásba helyezni méltóztatott.

Már előljáróban megjegyezni kívánjuk, miszerint kamaránk kiküldöttjei — elnöke, titkára és az evégből fölkért kerületi kir. iparfelügyelő által beutaztattuk az egész Székelyföldet és részletesen tanulmányoztattuk ennek összes ipari viszonyait.

Igy kipuhatolván a már ismert összes felhasználható nyers anyagokat is, ezeket itten részletesen fel fogjuk sorolni.

Előterjesztésünk sorrendjét úgy véltük a leghelyesebbnek, ha vármegyénként s ezekben ismét városok és a jelentékenyebb községek szerint tesszük meg javaslatainkat.

Nagyméltóságod kívánatához képest kerülni fogjuk a nagy általánosságokat és csak is érdemleges dolgokkal fogunk foglalkozni, még pedig első sorban esetről-esetre ismertetni fogjuk a gyáriparral kapcsolatban a nyers anyagokat, azután tárgyaljuk a kézműipart és végül a házi ipart.

Ezek előre bocsátása után most áttérünk a részletekre.

I. Csikvármegye.

I. Csikszereda és környéke.

Csikszereda képezi a vármegye székhelyét, mintegy 2 ezeret tevő lakossággal. Rendezett tanácsu város alig számot tevő iparral és kereskedelemmel.

Annál gazdagabb azonban a környéke *ásványvizekben* és értékes *közetekben*, a melyek biztos alapját képezik jövőendő fejlődésének.

Nyersanyagok és gyáripár.

A Csikszereda tőszomszédját képező *Zsögöd* község határában kitűnő *trachit*, *Csik-Szt.-Tamáson márvány*, *Csik-Csicsó*, *Csik-Csatószeg* határában *Kaolin* és *Csik-Szt.-Simon* határában kályha gyártásra és fazekas munkákra alkalmas jó fehér agyag fordul elő nagy mennyiségben; mind a Hargita bérceiben. Továbbá márvány *Csik-Szt.-Domokoson*.

A Gyimes völgyében Molnár József csikszeredai ügyvéd már négy év óta geológiai felvételeket eszközöltet. Gyimesen petrolumot talált és két külföldi céget megnyervén, a furásokat már mielőbb megkezdik négy helyen, mintegy 250 ezer korona befektetéssel. *Állami kedvezményt kíván.*

Ugyancsak a Gyimes völgyében igen sok kőszén fedeztetett fel és pedig oly kitünő minőségben, hogy — miként az államvasutak fűtőházában végzett kísérletek tanusítják — a legjobb sikerrel kokszolni lehet.

Ugyanott *vasérczet* találtak igen nagy mennyiségben és oly kiváló minőségben, hogy majdnem abszolút *kénmentes*.

Van *graphit* és van a Hargitában *cinóber*. Ez igen gazdag. Egy időben bányászták is. Zalathnán olvasztották s így is kifizette magát. Még a kihányt részek is 5% tartalommal bírnak.

Az Olt folyó mentén nagy mennyiségű *tőzeg* van, melyet *Molnár József* megvizsgáltatván, az a legkitünőbb anyagnak találtatott. Kihasználására egy társaság alakításán fáradozik.

Kivánatos, hogy ha ez megalakul az *állam ingyen adjon megfelelő gépeket* az anyag feldolgozásához.

Az egész vidéken sokféle kitünő ásványvíz van, ezek közt azonban egy *Csik-Madarason* teljesen hasonmása a *Gieshübelinek*, miért megérdemlené, hogy ez a legszélesebb körben fölkaroltassék és ezáltal a drága idegen víz hazánkból kiszorittassék.

Kivánatos volna, hogy a kormány irányítsa ezekre a természeti kincsekre úgy a hazai, mint a nálunk elhelyezést kereső idegen tőkék figyelmét, mely anyagok föltárása és forgalomba hozása igen sok embernek adna foglalkozást és kenyeret.

Ép oly kivánatos, hogy a *Székelyföld forgalma keletre irányíttassék*, mely sokkal rövidebb útvonal, mint nyugotfelé. Gyimestől—Galaczig mindössze 120 kilométer a vasut, a honnan tovább már olcsó vízi út

vezet és eddig még kísérlet sem tétetett, tarifa kedvezmények nyérése végett

Igen nagy fontosságu volna ez már most is a Csikban lévő nagy faipar telepekre nézve, melyek a rengeteg *fenyő erdőket* értékesitik.

Az egész Csikvármegye kiváló hazája a fonal növényeknek, főkép azonban a *lentermelésnek*. Ámde hasztalan termelik, nem tudják felhasználni s így csak annyit termelnek, a mennyit a nép a saját szükségletére háziiparilag földolgozhat.

Lenfonógyár és *áztatók* kellenének, midőn is *termelnének* bőségesen *lenet*.

Ép így van a *gyapjuval* és a *nyers bőrökkel*, melyek most potom árért Brassóba vitetnek. Egy 4—5 kilogrammos gyapju ára 1 kor. 60 fill.—2 kor., tehát kilója átlag 40 fillérért kél el.

Ezek feldolgozására az érdekeltség Csikszeredában *egy posztógyár* és *egy bőrgyár* létesítését óhajtja.

Kézműipar.

Csikszeredában üzik a kézműipar minden nemét, de az valamely nagyobb jelentőségre szert tenni még nem tudott. A város lakossága kevés és így kevés az intelligens elem is. Egyetlen jelentékenyebb műhely a *Kövér András* lakatos és gépjavitó műhelye, mely államilag már fölsegítettett egy vasesztergapad és hozzávalók adományozásával.

Lendületet nyerhetnének azonban az összes iparágak, ha művelőik szövetkeznének, a mit nekik melegen ajánlottunk. Így tömörítve a saját erejüket, az állami támogatás is üdvösebb és áldásosabb lenne, mert annak mindannyian éreznék a jótékony hatását; a mig egyesek támogatása által — erősítetvén így ezek

versenyképessége, — a gyöngébbek még hátrányosabb helyzetbe jutnának.

Háziipar.

A környék több községében, nevezetesen pedig Dánfalván és Madarason üzik az *agyagipart*. Víz-tartókat és főzőedényeket készítenek.

Tekintettel arra, hogy kitűnő nyers anyag áll rendelkezésre, ezen ipar föllendíthető volna szakembereknek *Csikmadarason* és *Dánfalván* való letelepítése által.

A *kőfaragást* üzik Csik-Szt.-Domokos, Zsögöd és Szt.-Király községekben. Malomköveket, lépcsőket, sirkereszieteket, épület és hidköveket faragnak, mihez kiváló jó anyaggal rendelkeznek és képesek volnának távolabbi szükségleteknek is megelégedésre eleget tenni, a drága vasuti szállítás miatt azonban erre nem is gondolhatunk.

Kívánatos volna ezen szegény vidék kőiparosai részére *tarifális kedvezmény* nyújtása, miáltal életviszonyaik sokkal kedvezőbbekké válnának.

A *kádár ipart* majd minden községben üzi 1—2 család.

A *fonás-szövés* pedig egészen általános a községekben, de nem lévén kivitel csak házi szükségletre dolgoznak.

Legfőbb segély, a *székelyföldi* ipar föllendítésére a *székely körvasut* mielőbbi *kiépítése*, ez által közlekedés teremtése és a háziipari cikkek értékesítésére nézve a fogyasztási piacok fölkeresése és azokkal állandó összeköttetés létesítése. A kereslet arányában rohamosan növekedni fog a kínálat.

Ép oly kívánatosnak tartja az ottani érdekeltség az *önálló magyar vámterületet*, a mely védelmet nyuj-

tana az osztrák ipar nyomása ellen, mely habár nem konkrét javaslat, de a kamara nem zárkozhatik el ezen kiválsalomnak előterjesztése elől.

2. Csikszentdomokos (Balánbánya).

Csikszentdomokostól éjszak-keletre fekszik *Balánbánya*, a csak néhány év előtt még oly hires és gazdag *székely rézbánya*.

Fájdalom most mindenre rátette ott az enyészetromboló kezét.

A részvénytársaság tönkre ment, a munkások nagyrésze már elszéledt. Tönkre tették ezen virágzó *rézgazdag telepet* a kapzsi, lelkiismeretlen vezetők.

Most az egész telep csőd és pör alatt áll.

A régi tulajdonosok azonban elvesztették a bánya iránti tulajdon jogukat, mert elmulasztották megújítani a zárt kutatmány iránti engedélyüket.

Értesülésünk szerint *Lánizky Sándor* szentkereszt bányai vashámor tulajdonos szerzett itten mintegy 25 zártkutatmányra engedélyt s így most neki vannak a legtöbb jogai.

Nagy kár ugy nemzetgazdaságilag, mint ama vidék szegény lakóira nézve, hogy ezen gazdag bánya és rézhámor, a minél gazdagabb és kitünőbb rezet szolgáltató rézércz ma nem létezik az egész országban, műveletlenül áll, bár az érczanyag kiaknázhatlan mennyiségben mértföldekre terjed.

Szakértők nyilatkozata szerint, a kiömlő bányavíz is oly nagy mennyiségben tartalmazza a vörös rezet, hogy kifizetné magát a cementréz előállítására, t. i. A réznek vaslemezek belefektetése utján leendő kiválsztása.

Kivánatos volna, ha a kormány tanulmányoztatná ezen ügyet a helyszínén és valamely mód találatnék a rézbánya üzembe indítására.

Ép oly kivánatos, hogy a *székely körvasut*, mely ennek közelében fog elvonulni haladéktalanul kiépíttessék, mint az államtest éltető vérkeringésének hiányzó egyik legfontosabb része. Ha a vasut meg volna, eddig tán vállalkozó is akadt volna már ezen bánya üzembe indítására, mert széles körben, a külföldön is, nagy az érdeklődés iránta.

3. Gyergyószentmiklós és környéke.

Gyergyószentmiklós Csikvármegyének a legjelentékenyebb nagy községe. Ennek fejlettebb ipara és élénkebb kereskedelme van, mint Csikszeredának. Ez képezi a gyönyörű Gyergyónak Csikvármegye ezen kies részének a központját.

Nyersanyagok és gyáripár.

Kitünő cement fordul elő Gyergyószentmiklós határában a Pongrácztető után jobbra és balra, az ugynevezett Gyilkos közelében. Már ezelőtt 20 évvel bányászták és építésre használták, azonban a közlekedési nehézségek miatt művelését be kellett szüntetni s félreeső helyzete miatt ennek kiaknázása ezidő szerint lehetetlen.

Van azonban a vidéken és egészen közelében, Tekerőpatakon, valamint Vaslábon kitünő *hófehér* és *szürke márvány*, mely itt már használatban is van. Sirköveket faragnak belőle.

Csomafalván van igen jó minőségű homokkő, mely a székelység által szükséglet szerint használatik, saját maguk faragják.

Vasut hiánya miatt azonban ezek üzemszerű kihasználására gondolni sem lehet.

Ezen nagyközség környékén még rengeteg *fenyves erdők* várnak kihasználásra, a melyekre azonban van és akad elegendő vállalkozó.

Sajnálattal tapasztaltuk, hogy a fának legalább is egy harmad része az erdön pusztul el. A vállalkozónak ugyanis a szállítás nehézségei miatt csakis a teljesen hibátlan szálfáknak a kitermelése fizeti ki magát és így a nagy mennyiségű fahulladékon kívül még igen sok többé-kevésbé hibás szálfa is elpusztul.

Kivánatosnak tartja az érdekeltség ezen faanyag feldolgozására egy cellulose gyár felállítását, a kamara azonban a szerfölött nehéz közlekedési viszonyok miatt ezt nem javasolhatja.

A *kender*, főképp azonban a *len* termelésének itt minden kellékei meg vannak, talán jobban, mint bárhol a világon, ami a talaj és klimatikus viszonyokat illeti. Sajnos azonban miuden más kellék hiányzik hozzá.

Legelső kellék a vasut, de kivánatos volna ép ugy egy *lenkikészítő* és *fonógyárnak felállítása*.

Ezek nélkül a nagyban való termelésre gondolni sem lehet, pedig a lentermelés és kikészítés sok száz és ezer embernek adna foglalkozást és kenyeret s adna lendületet ez által sok más iparnak.

Gyapju e vidéken is bőven van. Az érdekeltek egy kisebb *gyapjufonódát* és egy *ványolót* óhajtanának, melyek a gyapju háziiparnak itt nagy lendületet volnának képesek adni.

A közlekedés javultával a havasi legelők *sajt* és *vaj* készítés útján igen jól lesznek értékesíthetők.

Kézműipar.

A fa-, ruházati- és bőripar nemek Gyó-Szent-Miklóson is figyelmet érdemelnek.

A faipar terén úgy az asztalos mint az esztergályos és kerékgyártó ipar körében szép előhaladás észlelhető.

Kolozsi Antal kerékgyártó már kapott az államtól egy esztergapadot és egy kerékagy furó gépet, melyeknek igen jó hasznát veszi s ezek által ipara föllendült.

Figyelmet érdemel és *támogatásra* méltó volna még *Vizi Floris* jeles műasztalos és *Biró József* jeles esztergályos. Elemi erővel hajtott *fa megmunkáló gépekre* volna szükségük.

Kivánatos azonban, hogy a gépek ne kizárólagos használatra adassanak nekik, hanem azzal a kikötéssel, hogy azokat a többi faiparosok is szabadon használhassák, hogy így azok is előre haladhassanak iparukban.

Egyáltalán kívánatos volna, ha — miként azt melegen ajánlottuk — a Gy.-Szt.-Miklóson már fennálló ipari- és mezőgazdasági hitelszövetkezet kebelében, melynek az iparosok legnagyobb részt tagjai, szakcsoportokká tömörülnének, midőn az állami támogatás is tervszerűen és biztos sikerre való kilátással az összesnek volna nyújtható.

Nevezettekén kívül más egyes műhelyeket segílyezésre nem tudunk ajánlani.

Háziipar.

A mindenütt honos *faiparon* kívül itt és a környéken fontossággal bír a *kőfaragás* és a *fonás-szövés* úgy a kender és lenből, mint főkép gyapjuból.

Utóbbi 20—30 évvel ezelőtt itt még nagyban virágzott. A gyergyói vásznat és jellegzetes szőnyeget nemcsak hogy nagy mennyiségben készítették, de értékesíteni is tudták. Megvették a brassóiak. Most már ezen iparnak jóformán csak az emléke él. Megsemmisítette az olcsó, osztrák ipar.

Még ma is föl lehetne lendíteni *egy gyapju-fonóda létesítése által*, midőn a mechanikailag olcsón és egyenletesen font gyapju fonálból a nép asszonyai és leányai hajlandók volnának ismét készíteni a szép festékes szőnyeget és téritőket, de a kézi fonással való föllendítésére gondolni sem lehet, mert az ehez szükséges egyenletes és gondosan, egyformán sodrott fonálnak kézi orsón való előállítására, már nem fizeti ki magát.

Gyergyó-Ditró.

Hires és utólérhetetlen sziklakemény, szép és kitűnő minőségű kőzete a *Ditróit*. Ez a Syenitnek egy faja. Miután azonban nagy tömbökben nem található, csak diszművek készítésére alkalmas.

A Syenit azonban, melyből a Marosvásárhely főterén álló *Bem* szobor aljazata készült, rengeteg mennyiségben és nagy tömbökben fordul elő Ditró határában, Orotvától Borszék felé és a Gyergyóditrótól Tölgyes felé vezető ut mentén. A *Tászok* és *Hidegcsorgó* bérczetek alkotja. Ditrótól kelet és dél felé egészen a szárhegyi márványig és el egészen Gyó-Szentmiklósig huzódik.

Kihasználására egyedüli kiváncsi a *vasut*, mert úgy a kőmunkához értő, mint más munkás egyén bőven van. A kereslet sem hiányzik, de a szekéren való szállítás többbe kerül, mint a mennyit ér maga a kidol-

gozott anyag. Annak idején egy *kőfürész* felállítása kivántatik.

Barnaszén is fordul elő Orotva irtványos és Ditró között a *Sóza* területen mintegy 3 mtr vastagságban.

Vas, Hämatit ereket találtak Orotva környékén. Fülöp István mostani jegyző atyja a vas érczet bányászta is, a 60-as években, a szállítási nehézségek miatt azonban a munkálatot kénytelen volt beszüntetni. Ugyanott állítólag antimont is bányásztak. Érdeemes volna tovább kutatni.

Fája egész Oláhország határáig huzodó rengeteg fenyves erdőségeiben igen nagy mennyiségű van, de a szállítási eszközök hiánya miatt a rendszeres kihasználás lehetetlen.

A *kender* és *len* termelésről ugyanaz mondható, a mit a szomszédos Gyószentmiklósnál már előadtunk, úgy nemkülönbén a *gyapju* termelés és feldolgozásról, hozzátéve még azt, hogy ezen szép nagy község munkás lakossága a *vasuttól* várja szintén egy jobb kor hajnalát.

Kézműipara figyelmet érdemlő s ha iparosai, miként ajánlottuk s ők kilátásba helyezték, szövetkezetté tömörülnek, meg leend a módja az állami támogatásnak. Így erre egyes műhelyeket ajánlani nem tudunk.

Háziipara fejlett s főkép a pokrócz és szőnyeg készítés figyelmet érdemlő.

Lenkikészítő és *fonógyár*, valamint egy *gyapju-fonóda* képezi az érdekeltek vágyakozását.

Egy-egy ilyen gyáracska képes volna az egész Gyergyó vidékének áldásthozóan kielégíteni az igényeit.

5. Gyergyó-Szárhegy.

Ennek kitünő márványáról kívánunk megemlékezni, mely éveken át művelés alatt is állott.

Saxlehner vállalkozó tartotta bérben és belefektetett mintegy 160.000 koronát, de daczára a márvány kiváló minősége és keresettségének, mintegy 60 ezer koronát belevesztett, mert vasut hiánya miatt a szászrégenig fogatos járművön való drága szállítás, tönkretette a szép vállalatot.

Egyedüli segítség a *vasut*.

6. Borszék.

Borszék Csikvármegye gyergyói részének éjszaki csucsában, a rengeteg fenyves erdővel borított keleti Kárpátok egy csodásán kies medenczében fekszik, megáldva a természet pompája mellett annak temérdek kincseivel.

A legelső a miről itt meg kell emlékeznünk, az évszázadok óta használatban levő, de legnagyobb részben szétfolyó, a maga nemében páratlan ásványviz, a mely ugy itt bent az országban, mint a külföldön „*Borszéki borviz*” név alatt ismeretes, s amely különböző vegyi összetételben számos forrásból tör elő.

Néhány forrásvize hideg és melegített fürdőnek használtatik, a mely fürdők különféle betegségeknel csodás hatással bírnak. Az ivó vizből mintegy 2 millió palaczkkal kerül évente forgalomba.

Sok millió palaczkkal lehetne még forgalomba hozni a bő és kitünő vizü forrásokból s hogy ez nem eszközölhető, annak legfőbb akadálya a *vasut hiánya*, mert a székely szekeresek nagyobb mennyiségben azt szállítani nem képesek. Így rengeteg mennyiségü érték meg veszendőbe, nemzetgazdaságunk nagy kárára.

A *Vasut hiánya* oka annak is, hogy ezen a maga nemében páratlanul fekvő kies fürdő telep nagyobb látogatottságnak nem örvendhet és világfürdővé nem válhat.

A minő gazdag *Borszék* ásványvizekben, ép oly gazdag bányaművelésre alkalmas kőzetekben.

Quarcz, homok alakjában, nagy mennyiségben fordul elő *Arkónyak* nevű havason és a *Köllők mezején* 1—3 méter vastag rétegben és mintegy 25—30 holdnyi terjedelemben, közvetlen a humus alatt, mely átlagosan 50 czm. vastagságban borítja.

Ez szolgáltatja a borszéki fürdő tulajdonát képező *üveggyár* nyersanyagát.

Előfordul még *quarcz* a *Bükkhavason* kőzet alakjában, némi mészpáttal s a Bükkhavas nagyobb részét ez képezi.

Mésző úgy *Borszék*, mint a vele szomszédos *Bélbor* község határában nagy mennyiségben fordul elő.

Értékes lelet a *Galenit*, némi ezüst tartalommal. Ennek lelhelyei: a *Vajla Szalka*, *Sindirosa*, *Baraszó* és *Czibles havasok*. 25—30 cm. rétegben, fordul elő, 2—7 teljes fémértékű arany és ezüst tartalommal, 36 fill.—1 kor. 26 fill. értékben. A 21 kört képező kutatómánya 1894. év óta az *Ugron Gáboré*.

Kőszén van *Tinora* nevű havas részben, amely fel van tárva és az üveggyár szükségletéhez képest rendszeres üzem szerint aknáztatik. Jobb fajta barna szén.

Még nagyobb és jobb kőszéntelep van *Bélbor* község határában, melynek kiaknázását azért nem kezdték még meg, mert *vasut hiányában* nincs piacza.

Borszék közelében *Graphitot*, sőt *aranyat*, *ezüstöt* és 90%-os *ként* is találtak.

Egész tárháza a természet által pazarul szolgáltatott kincseknek s mindezek vajmi csekély hiján ott hevernek kihasználatlanul.

Az ásványviz üzleten kívül az egész gazdag medenczében egyetlen számmottevő iparüzettel találkozzunk, a fürdő telep tulajdonát képező *üveggyárral*. Ennek is a működése csupán 6—8 hónapra terjed s kizárólag a vízüzlethez évenként szükséges 2—2¹/₂ millió palaczk előállítására szorítkozik; holott a technika legújabb vívmányai szerint van berendezve s egyebek mellett évenként 10 millió palaczkot volna képes termelni.

Ámde a *vasút hiánya* miatt erre gondolni sem lehet, mert a fogatos járműveken való nehéz és drága közlekedés és anyag szállítás, ezt lehetetlenné teszi., Igy pl. az üveggyártáshoz Marosujvárról beszerzett szódát Szászrégentől fogattal kell oda szállítani, ami annak árát, mely Szászrégenig szállítva 17 koronát tesz, 2 k. 70 fillérrel drágítja meg. Ugyanigy van ez minden más anyag beszerzésénél, vagy a termékeknek onnan való elszállításánál.

Könnyű és olcsó szállítási viszonyok mellett, mily előnyösen fedezhetnék ezen gyárból az erdélyrészi sörgyárosok és ásványviz tulajdonosok palaczk szükségletüket, amit most legnagyobb részben külföldről. (Csehországból) kénytelenek beszerezni nemzetgazdaságunk nagy kárára.

A fürdőtelep igazgatósága arról panaszkodik, hogy a szállítási nehézségek miatt alig tudnak megküzdeni az idegen vizek versenyével, valamint neheztik a bel-földi fogyasztást egyes városoknak az ásványvizre vetett adója, a Romániába való szállítást pedig az, hogy minden évben vegyellemeztetik a vizet s csak azután engedélyezik az oda való beszállítást.

Az üvegyártásnál hiány van szakképzett munkásokban.

E tekintetben a cél elérhető leend *székely fiuknak üveg gyári munkásokká való kiművelése által, a mire a kamara a saját ügykörében törekedni fog.*

Borszéken és környékén számot tevő a *kézmű-iparral* nem találkozhatni. Ez idő szerint nincs is indok annak fejlesztésére.

A *háziipar* terén azonban figyelmet érdemlő módon és mértékben üzetik Borszéken a havasi gyümölcsöknek: málnának, epernek, áfonyának stb. nagyban való conserválása, melyek bármely enemü készítményekkel kiállják a versenyt, *amit érdemes lenne állami támogatással nagyobb körre kiterjeszteni.*

Egy uri nő, névszerint *özvegy Fülepné* honosította meg ott ezen ipart és most is ő folytatja azt nagyobb számu segítséggel.

Hajlandó volna megbízatása esetén speciális eljárási módozatait széles körben megismertetni, mi által egy uj háziipar jövője biztosíthatnék Gyergyóban.

A legfőbb kívánalom, az előadottakon kívül, a *székely körvasút kiépítése*, midőn is a legközelebbi állomás Toplicza lenne, Borszékhez 2 órányi távolságra. Ez most el sem képzelhető lendületet adna ott a fürdőnek és mindenféle iparnak, főkép arra való tekintettel, hogy Topliczától Borszékig bizonyára szárnyvasut is építtetnék magán vállalkozás utján.

Csikvármegyének, a Székelyföld természeti kincsekkel oly gazdagon megáldott, ezen — a világ forgalomtól mondhatni teljesen elzárt kies részének csak ama főbb pontjairól kívántunk az előadottakban megemlékezni, ahol az iparfejlesztési akció kezdetét vehetné. Mert sok figyelmet érdemlő része van még eze-

ken kívül Csikvármegyének. Ilyen a kies fekvésű és fában gazdag *Tusnád* és környéke, valamint az ásványvizekben szintén oly gazdag *Kászon* vidéke stb., a melyekre azonban ezuttal ki nem terjeszkedhetünk.

Ámde éppen itt Csikvármegyénél általánosságban kifejezést kívánunk adni abbeli véleményünknek, hogy tekintettel arra, miszerint Csikvármegye fenyves erdeiből, a sok mindenféle czélokra alkalmas kitünő faanyag mellett, nagy mennyiségben termelnek a fűrészgyárak hangszerfát is, a melyet csak távol piaczkon tudnak értékesíteni; *kívánatos* és a szegény lakóságra nézve nagy jótétemény volna az *egyszerűbb hangszerek készítésének megismertetése és háziipar gyanánt való bevezetése*.

Például említjük fel itten, hogy mily nagy mennyiségű-, kezdőknek való kisebb-nagyobb hegedű árusítatik el hazánkban, a melyek, kevés híján, mind külföldről hozatnak, a hol, tudomásunk szerint, szintén házi iparilag állíttatnak azok elő.

Ezen kívül mennyi más egyszerű hangszer van, a melyek készítésére a székely ügyessége és fogékonyságánál fogva igen alkalmas és teljes a reményünk, hogy ezen ipart, körültekintő bevezetés mellett, könnyen el is sajátítaná.

Ajánljuk ezen eszmét Nagyméltóságod nagybecsű figyelmébe és megfontolására.

II. Háromszékvármegye.

Két jelentékeny városa van: *Sepsiszentgyörgy* és *Kézdivásárhely*. Előbbi a vármegyei *közigazgatásnak*, utóbbi a *törvénykezésnek* képezi székhelyét.

Hajdan mindakettőnek, főképp pedig Kézdivásárhelynek jelentékeny ipara és kereskedelme volt. Azonban egyrészt a Rumán vámháboru, másrészt az osztrák ipar nyomása folytán aláhanyatlott. Az iparosok egyrésze életföltételeinek biztosítása céljából Rumániába vándorolt, a más része, a mely az anya-földhöz jobban ragaszkodott, mint iparához, iparát elhagyva más életmód után látott s csak egy töredéke az egykor oly jeles székely iparosoknak az, mely szeretettel a szülőföldhöz és iparához, sok küzdelemmel bár, ezt itthon folytatja ma is.

Hasonló a sorsa a háziiparnak, a mely a Rumániával annak előtte folytatott kereskedés kedvező hatása alatt, az egész Székelyföldön Háromszéken vett a legnagyobb kiterjedést. Ennek ma már épen meg vannak számlálva a napjai, ha megfelelő támogatás által a végpusztulástól meg nem mentetik.

1. Sepsi-Szentgyörgy és környéke

Nyersanyagok Sepsi-Szentgyörgy környékén bőven található. Főképp a *fának* minden neme és különböző kőzetek állanak rendelkezésre. *Málnáson* kitűnő trachit nagy mennyiségben fordul elő, a miből lépcsőket és sirköveket faragnak.

A gyógyhatású különféle ásványvizekben egész környéke gazdag. Főbb helyek e tekintetben *Előpatak*, *Málnás* és *Bodok*.

Ugy az *előpataki ásványviz*, mint a bodoki *Matild* forrás országosan fogyasztott kedvelt vizek.

A *kender* és *len* termelésnek igazi hazája lehetne az egész vármegye, mert ezekre nézve meg vannak a természeti föltételek, de az áztatók hiánya miatt egyrészt és az értékesítés nehézségei miatt másrészt,

ezek termelése csupán a házi szükségletre a legszűkebb keretben üzetik.

Gyapju a juhtenyésztéssel arányban jelentékeny mennyiségben termeltetik.

Gyáripár.

Sepsiszentgyörgynek figyelmet érdemlő gyárai vannak: az *állami dohángyár*, az *első székely szövőgyár*, mely állami támogatással épen 1900-ban széles és biztos alapon újra szerveztetett és *Sequens József* kisebb méretű posztó gyára ügyes és egészséges kezelés mellett.

Ezek közül itt csak az utóbbira nézve teszünk javaslatot, mivel az előbbieket egyike az államé, a másik pedig állami támogatással tervszerű fejlesztés alatt áll.

Sequens József, a ki egyike a legjelesebb és legszorgalmasabb szövő szakértőknek, óhajtana posztógyárát szélesebb alapra fektetni, midőn is a Székelyföldnek ezen egyetlen posztó-szövő gyára nagy mennyiségű hazai gyapjut volna képes feldolgozni, sok munkásnak keresetet nyújtani és posztóbeli nagy szükségletünk fedezéséhez aránylagosan hozzájárulni, mely közgazdaságunknak is nagy előnyére válna.

Szükséges volna nevezetnek, írásban beadott kérése szerint, gyára kiegészítéséhez:

I. Az erőszolgáltatás czéljából:

egy darab 18 lóerejű motor transmissiókkal.

II. Fésülő és fonó berendezésének kibővítéséhez:

egy drb tépő farkas,

egy hármass kártoló rendszer,

ezekhez való fésűk és fenőállvány hengerrel,

egy fésű felhuzó és felverő készülék,
egy drb selfaktor-fonógép.

III. Szövőberendezésének kibővítéséhez:

8 drb mechanikai szövőszék,

1 nagy és 1 drb kis csörlógép.

láncfonál enyvező és felcsavarógép.

IV. Appretur és decatur berendezéséhez:

1 drb szövetmosógép,

1 „ kallozó gép,

1 „ bolyhozó gép,

1 „ hossznyíró gép,

1 „ keféző gép,

1 „ szövetprés hozzávalókkal, végül
decaturózó készülékek.

Bárha a kamara a *Sequens József* anyagi erejét tekintve, kérelmét tulságos nagynak tartja, az ő viszonyaihoz mért támogatását melegen ajánlja Nagyméltóságodnak, mivel itt egy olyan vállalat felkarolásáról van szó, mely eddig a Székelyföldön egyedül áll, miért is indokolt volna ennek istápolása, mert ahoz egy java férfi korában lévő kitűnő szakegyén érdekei fűződven, az minden bizonnyal virágozni fog, a mint-hogy szépen virágozik már eddig is kisebb gyárüzeme.

Magvát képezhetné ez a Székelyföld gyapju textil iparának, a mely erre mindenképen hivatással bir, csak eddig még a példát adó kezdet hiányzik.

Megfelelő állami támogatással létesíthető volna Sepsiszentgyörgyön még *cipő talpszeg gyár* és *gőrléczgyár*. Ezek beállítására hajlandó volna *iff. Nagy Elek* kalapgyáros és gőzfürdő tulajdonos, a kinek erre megfelelő gőzgép és helyiség áll rendelkezésére s aki minden tekintetben teljesen bizalmat érdemlő, intelligens, vagyonos és vállalkozó szellemű férfi.

Nevezett nem kívánna egyebet, mint megfelelő munkagépeket, a melyek adományozását kamaránk melegen ajánlja-

Kézműipar.

A kis kézműiparosok láburaállításának egyetlen módja nézetünk szerint a *szövetkezés*, midőn is az állami támogatásnak minden egyes részese lehet s az erők tömörítése által az iparuk céljára szükséges nyersanyagoknak olcsóbb árakon való közös beszerzése s termelvényeiknek közös értékesítése által lehet legkönnyebben fellendíteni a különféle iparágakat.

Vannak az egyes iparágak művelőinek méltánylást érdemlő közös kívánalmaik, melyeket Nagyméltóságod figyelmébe ajánlunk, nevezetesen:

a) A faiparosoknak faszárítóra, famegmunkáló és görlécz készítésére alkalmas gépekre volna szükségük.

Részt óhajtanának továbbá a vasuti szállításokból, minthogy a helybeli munka nem nyújt részükre elegendő keresetet.

b) A lakatosok és bádogosok munkagépeket óhajtanak. A kovácsok kívánata, hogy az állatvásárokon is árulhassanak kocsikat, szekereket.

Mindannyian pedig részt kívánnak az állami munkákból, főkép a vasuti szállításokból.

c) A szabóiparosok, czipészek és csizmadiák, mint egyébként a többi iparágakon foglalkozók is, általában a kontár iparosok és az *osztrák ipar mérték fölötti versenyé miatt* panaszkodnak.

A közszállításokból való részesedést, s mint például a csizmadiák, akik a katonaság részére több év óta szállítanak, nagyobb arányu részesedést kívánnak.

Tekintettel pedig arra, hogy állításuk szerint a

munka átvételénél ok nélküli zaklatásoknak vannak kitéve és sok munkát indokolatlanul visszavetnek, kívánják, hogy eme szállitmányok a kamara székhelyén, és ellenőrzése mellett vétessenek át.

Kamaránk vélemény szerint ezen oly gyakran hangoztatott sérelmek úgy volnának leggyökeresebben orvosolhatók, ha az összes állami szállítások a kereskedelmi kormány kezében összpontosíttatnának. Nevezetesen a kereskedelmi kormány adja ki az összes állami szállításokat s vegye át — viszont — szakközegei útján az elkészített cikkeket.

Kívánatos volna továbbá, miszerint a kamara székhelyére adassanak minta darabok, hogy azokhoz az iparosok könnyen hozzáférhessenek, mivel a fennálló rendszer mellett ez igen nehéz és költséges.

Ily viszonyok mellett a kisiparosok megtalálnák mind azt a védelmet és támogatást, a mely mellett a rájuk nézve annyira fontos és kívánatos állami vállalatokban részt vehetnének, másrészt pedig a Nagyméltóságod szakközegei ép úgy képesek volnának megbírálni az elkészített cikkeket, mint bárki más, bizonyára azonban több jóakarattal a kisiparosok iránt, ami bennük bizalmat és kedvet élesztene eme vállalkozásokkal szemben.

d) A timár ipar helyzetét a gyáripár súlyosbitja, miként panaszojják.

e) Az építő iparosoknak az a kívánata, hogy a középítkezéseknél engedtessek el nekik az óvadék készpénzben való letétele, mert ez bénítja verseny- és vállalat képességüket, hanem az részletenként vonasék le saját építési keresetükből; amit a kamara a maga részéről is méltánylandónak tart.

f) Egy igen ügyes és kiválóan képzett agyagipa-

ros van Sepsiszentgyörgy szomszédságában, Bodokon: *Gyulay Károly*, aki kitűnő kályhákat készít, a mihez igen jó agyag áll rendelkezésére.

Tekintettel agyagiparunk hátramaradottságára és főképp a csehországi kályhák nagy elterjedésére, fölötté kívánatos volna nevezettet állami támogatással — segélyezés és gépek adományozása által iparában megerősíteni és általa az agyagiparban több székely fiut kiképeztetni, minthogy a jobb agyagiparnak a Székelyföldön jövője van.

Háziipar.

Fotos község lakói üzik a *kosárfonást*, a háromszékmegyei iparfejlesztő bizottság gondossága mellett. *Nyénben* is foglalkoznak a kosárkötéssel. Kívánatos volna megfelelő támogatással ezt erősíteni és kiterjeszteni, mert ezen háziipar a Székelyföldön sok embernek adhatna kenyeret. E tekintetben a nevezett iparfejlesztő - bizottság volna hivatva előterjesztést tenni.

A *szövő háziiparról* a sepsiszentgyörgyi szövőgyár révén államilag már kellőképen gondoskodva van.

Ezeken kívül Sepsiszentgyörgy környékén nagyban üzik még a *székér alkatrészek* készítését, mint félgyártmányokat,

Háromszék vármegye háziiparának mi módon leendő fölkarolására nézve hátrább tesszük meg javaslatunkat.

2. Kézdivásárhely is környéke.

Alig másfél évtizeddel ezelőtt a Székelyföldnek legszámottevőbb ipar városa volt. Virágzott a városban a kézműipar minden neme. Tőszomszédságában lé-

vén Oláhországnak, ott minden produktumát könnyen értékesíthette, amíg fennállott a két szomszéd állam között a szabad kereskedelem.

A vámháboru ennek véget vetvén, Kézdivásárhelyt az egyes ipar nemek s ezzel együtt az iparosok a legsanyarubb viszonyok közé jutottak.

Nyers anyagok és gyáripár.

Mielőtt azonban az egyes ipar nemekkel foglalkoznánk felsoroljuk itten a Kézdivásárhely környékén található, vagy kutatás alatt lévő *nyersanyagokat*.

A város határában kiaknázhatatlan mennyiségben fordul elő *satinober* és *pala*, de egyáltalán nem aknázzák és nem használják. *Szárzapatak*, *Torja* és *Bereczk* községek határában szintén *satinober* és *okker* található. Sósmezőn *gipsz* van nagy mennyiségben, a mely könnyen aknázható, de nem használják.

Gelenczén Benkő Gyula és Lajos testvérek *petroleumra* kutatván, 11 meter mélységben rá is akadtak s történt is mintegy 40 vedernyi kitünő, égethető minőségű felbukkanás. Állítólag azonban egy kő a forrásba csuszott, azt elzárta s így most az egész ügy teng A zárt kutatmány (30 kör) most is a Benkőké.

Ugyancsak *Gelenczén* ásványviz forrásokra bukkan Csibi Tamás plébános, azonban ezzel az ügygyel tovább nem foglalkozott. Azt hiszi, hogy ezeket még meg lehetne találni.

Felcsernátonban és *Futásfalván* barna szenet, *Kezdiopolyánban* pedig *kőszenet* találtak.

A *fának* minden neme főképp azonban a bükk és fenyő rengeteg mennyiségben áll itt rendelkezésre.

Az iparnövények közül a *kender* és *len* kitünően megterem és igen finom szép rostot szolgáltatnak, de

mert nem tudják értékesíteni, csak házi szükségletre termelnek.

Itt egy *lenfonógyár* felállítása nagyon kívánatos volna, már arra való tekintettel is, hogy Háromszék vármegyében a szövészetnek biztos alapjai már lerakattak; miért is kiegészítését képezné az ottani textil iparnak, ha a fonál anyagnak bár egy része ott helyben termelt nyers anyagból ugyanott állíttatnék elő, szolgálatára állván az ipar így a mezőgazdaságnak is. Mert ezuttal is kifejezést kell adnunk annak, hogy a Székelyföldön főképp gyáripart egészséges alapra fektetve csak ott és annyiban lehet teremteni, ahol és a mennyiben a feldolgozható nyers anyagok helyben megvannak vagy előállíthatók. Ellenben a nyersanyagoknak ide-oda való szállítgatása, főlemészti azt a hasznót, ami nagyrészt a munkásokat illetné.

Az állati termékek közül a *gyapju* és *bőr* aránylag csekély mennyiségben kerül a piacra, úgy, hogy állítólag a helyi szükségletet sem fedezi s mégis olcsó. Egy bunda gyapju alig értékesíthető 1 K. 20 filléren. A juh tenyésztés az erdők arányosítása folytán csökkent. Sok gyapjut hoznak be Oláhországból s az még olcsóbb. Ugyan így van a bőrökkel.

Kézműipar.

Kézdivásárhelyt az összes ipar nemek közül elismerésre méltóan kiemelkedett a *fa-*, illetve az *asztalos ipar*.

Czimbalmos Ferencznek műasztalos ipartelepe itt kiváló figyelmet érdemel, amely ismeretes hazánk legtávolabbi vidékein, sőt elismert hirnevet szerzett magának a párisi 1900. évi nemzetközi kiállításon is, minek az lett eléggé meg nem becsülhető követke-

ménye, hogy más világrészből, nevezetesen Afrikából, Algirből is kapott megrendeléseket.

Ujon épített praktikus berendezésű ipartelepén 18 segédet és 12 tanonczt foglalkoztat, akik mind székeltek s akik egy humánus gondolkozású művelt ifjú főnök vezetése mellett meglelégedéssel foglalkozva, jeles sikerrel sajátítják el eme- hazánkban és főkép a Székelyföldön oly fontossággal bíró és nagyra fejlődni hivatott ipart.

Az látszik ebből, hogy az ipar nincsen helyhez és nincs főkép a nagy városokhoz kötve, hanem magas fokra fejleszhető mindenütt, ha maguk az iparosok korszerű műveltséggel és kellő szakértelemmel bírnak.

Épen azért Nagyméltóságodnak nagybecsű figyelmébe ajánljuk *iff. Czibalmos Ferenczet*, mint aki egy nagy vidéken, ahol a nyers anyag a legjobb minőségben bőven megvan, a műasztalos ipart a lehető legszélesebb körre kiterjeszteni és annak jövőjét biztos alapra fektetni hivatott szakegyén.

Kívánatos volna, ha az állam Czibalmosnak *famegmunkáló gépeket adományozna* és egy szárítót rendeztetne be olyan kikötéssel, hogy a főtartási költségek aránylagos megtérítése mellett, a többi faiparosoknak is köteles legyen használatára bocsátani.

A faiparosok kívánalma általában hogy Kézdivásárhelyt ezen iparág fellendítésére szövetkezeti alapon nyers anyagraktár és szárító létesítsék, ennek állami támogatását a szövetkezet megalakulása után kérjük a magunk részéről is.

A többi iparnemek a *szabó, szücs, kalapos, cipész, csizmadia, timár, lakatos, kovács, bádogos, fazekas ipar* hajdan mind virágzott, igen jó piacuk volt *Rumánia*. Most mind el van esve. Nincs kinek eladni a készítményeket.

Helyben Kézdivásárhelyt az ország ezen legkeletibb határvárosában is az *Osztrák ipar dominál*. Legfőbb kívánalmuk ennél fogva az *önálló magyar vámterület* s ezzel a magyar ipar megfelelő védelmezése.

Azon fölül az állami szállításokban való részesedést és az ország ezen legtávolabbi részéből olcsóbb vasuti szállítást kívánnak.

Ezen kívánalmakat a magunk részéről is méltányosoknak és érvényesíthetőnek tartván, ezek mellett az olcsó termelés és így a versenyképesség fokozása céljából ajánlottuk a *szövetkezést*, midőn is a nyers anyagnak tömeges olcsóbb beszerzése és áruiknak közös értékesítése által, helyzetük minden bizonnyal javulni fog.

Ennek keretében megvalósítható leend az óhajtott közös gépműhely és a többi kívánalom.

Fölhivandó volna az országos központi hitelszövetkezet, hogy e végett megbizottját oda küldené ki. A kamara maga is készségesen felajánlja közreműködését.

Végül az iparosokkal tartott értekezleten általános óhajképen nyilvánult az ipar törvény revíziója is, mint a melynek hiányos volta szintén egyike a bajok okozóinak.

Háziipar.

Kézdivásárhelyt a háziipar jelentéktelen, de annál kiterjedtebben üzik a kézdi járást keletről határoló erdőség borította hegylánczolat aljában fekvő Osdola, Hilib, Gelencze és Haraly községek szegény lakói.

Kamaránk kiküldöttjei meglátogatták ezen kis községek közül Gelenczét és Haralyt.

A látottak mélyen elszomorítók. A lakások részben üresen állanak, lakóik elszéledtek, legnagyobb részben Oláhországba.

Ezen községekben háziiparilag férfi, nő egyformán fából dolgozik. Főkép a kádár ipart üzik, de készítenek zsindelet is.

A legnagyobb sérelmük, hogy nehezen és drágán juthatnak fához. Az erdő birtokosok vagy eladták erdősegeiket nagy vállalkozóknak, vagy maguk saját fűrésztelepeiken dolgoztatják fel fűrészárúnak, miért is a szegény kis vevővel nem igen állanak szóba s ha igen oly magas árakat követelnek egy egy rönköért — 25—30 Kt. —, hogy annak feldolgozása mellett csak alig tengetik sanyaru életüket, hozzájárulván még, hogy egy-egy fuvarért, mely áruikat a távoli piacokra szállítja értékesítés végett, 20—25—30, sőt 40 koronát is kell fizetniök.

Sajnos azonban, hogy igen gyakran még ily magas árakon sem juthatnak fához, így aztán a szükség ráhajtja, hogy rumán területről tiltott uton próbálják azt beszerezni. Ámde a rumán hatóságok emberei szigoruan örködnek és jaj annak, a ki rajta veszt. Azt, ha — miként ép látogatásunk előtt is pár nappal előbb megtörtént — a románok elfogják, megkötözik, kegyetlenül elverik, börtönbe vetik és mindenféle képen kinozzák, lovát, szekert elkobozzák, szóval gondoskodnak róla, hogy abból többé ember ne legyen.

Ezen fölül az igazán mostoha viszonyok közt élő szegény háziiparosokra a pénzügyi közegek, akik ezek sanyaru viszonyaival bizonyára ismeretlenek, 8—8 korona kereseti adót vetnek ki s azt tőlük ki-méletlenül be is hajtják, holott mint háziiparosok kereseti adót fizetni nem kötelesek.

Ezek az okai annak, hogy a nevezett községek lakói egymásután, szivfájdalommal bár, átköltöznek Rumániába, a hol iparukhoz kaphatnak fát olcsóbban

és kész portékájukat könnyebben és jobban értékesíthetik s így saját megélhetésüket is jobban biztosítva látják.

Ezen szerencsétlen háziiparosok megmentésére és más nemü- a vármegyében szorványosan még üzött háziiparok fellendítésére egyedül alkalmasnak kinálkozó mód volna, ha vármegyeileg Sepsiszentgyörgy székhelylyel egy *háziipari szövetséget* létesítenék, mely, megfelelő állami támogatás mellett, maga vásárolná a háziiparosok részére a feldolgozandó anyagot s feldolgozás után az előre megállapítandó munka árában vissza váltaná, további értékesítéséről pedig maga gondoskodnék.

Örley János kerületi kir. iparfelügyelő által ez, mint indítvány Háromszékvármegye iparfejlesztő bizottságában föl is vettetett, hol rokonszenves fogadtatásra talált, tehát sikere elé, ha lesz aki ezen ügy szolgálatára áll, reménnyel nézhetünk. Bizunk abban, hogy ez Nagyméltóságod részéről helyesléssel találkozik és pártolásra találand.

3. Kovászna.

Kovászna kitünő gyógyhatású fürdőjéről nevezetes, nagy székely község, melynek szorgalmas és igen jeles iparosai vannak.

Ásványvizein kívül említésre méltó a határában nagy mennyiségben előforduló *vasércz*. Ennek értékesítése céljából egy részvénytársaság keletkezett volt, de kellő tőke hiányában még a 60-as években megszűnt.

Nem kívánván ismétlésekbe bocsátkozni, egyéb *nyersanyagok* tekintetében utalunk a Kézdivásárhelynél előadottakra.

Kézműipar.

Legjelentékenyebb és a legtöbb figyelmet érdemlő iparnemek itt is a *fa-*, főképp az *asztalos ipar* s a *szabó és czipész ipar*.

Az *asztalos iparnak* itt is van egy kiváló szak-képzettségű tehetséges művelője: *Némethy Árpád*, aki amellett, hogy a saját műhelyében remek czikkeket állít elő, valóságos apostola az iparnak s a kit a köz-érdekből való önzetlen, áldozatkész munkálkodásáért iparos társai szeretetteljes ragaszkodással vesznek körül és örömmel fogadják az ő sok irányu tanácsait.

Némethy Árpádot az iparfejlesztési akció cél-jából támogatásra ajánljuk.

Iparüzletének a közös cél szempontjából megfelelő szarítóval és munkagépekkel való kibővítését hasonló feltételek mellett, miként ifj. Czimbalmos Ferencz kézdivásárhelyi műasztalosnál ajánlottuk, itt is melegen ajánljuk.

A többi iparnemek föllendítésére az ott már meg alakult ipari hitelszövetkezet kebelében szakcsoportok volnának alakíttandók.

Kivánják a kovásznai iparosok az ipartörvény módosítását s ennek keretében az ipartestületeknek hatósági joggal való fölruházását abból a célból, hogy — egyebek mellett — az iparra való képességet az ipartestület állapítsa meg s a tanoncokképzés és felszabadításra befolyását érvényesíthesse.

Továbbá, hogy az ipartestületek a kereskedelmi és iparkamarában és a vármegyei iparfejlesztő bizottságban képviseltetést nyerjenek.

Kivánják, hogy a szabók és a czipészek részére szabászati tanfolyam rendeztessék.

Háziipar.

Kovásznán és Papolczon szitakérget és fadobozókat készítenek, valamint virágzik a fonás-szövés főképp gyapjuból, melyek föllendítése a javasolt háziipari szövetkezet útján volna elérhető.

4. Baróth és környéke.

Baróth az ugynevezett *Erdővidék*-nek, a Háromszék és Udvarhely vármegyék érintkező részeit alkotó erdőség borította bérczek által övezett gyönyörű medenczének, a központját képezi. Nagy község mezőváros jelleggel, életrevaló iparos közönséggel és élénk kereskedelemmel.

Nyersanyagok és gyáripar.

Baróth környéke igen gazdag *vasérczekben*. Bibarczfalva, Száldobos, Kisbaczon és Alsó-Rákos határában kimerithetetlen nagy mennyiségben fordulnak elő. Bodvajban szintén nagy mennyiségben fordul elő kitünő vasércz, a minek kihasználására ezelőtt egy kisebb hámor működött.

Füle község mellett nagyszabásu kohók és hámorók voltak. Oda hordták kiolvasztás és feldolgozás végett a vasérczet a környékről. A *Füle* fölött elterült nagy bükk erdőség kihasználása volt czélja ezen vasműveknek. Bécsi társulat tulajdonát képezték, de fölhagyták, mert a czég többi gyárait veszélyeztették. Egyébként az erdőt is nagy részben már fölhasználták s most néma enyészet borong a hajdan hatalmas vasgyár felett.

Ujabban mintha csak daczolni akarnának az enyészettel, két vasöntő munkás ütött tanyát a romok kö-

zött s primitív berendezkedésükkel folytatják szerény munkájukat,

Összevásárolt ócska anyagokból készítenek csinos öntvényeket, tüzelőket és más használati tárgyakat, fölötté nehéz viszonyok között.

Helye volna Baróthon alul egy *nagyobb szabású vasgyárnak*, a hol közel és bőségben van a vasércz, valamint ott összpontosul Erdővidék faszén forgalma s a kazán fűtésre alkalmas és olcsó barnaszén bőven áll rendelkezésre a köpeczi bányákból. Közel a vasut, szóval meg van ott minden kedvező föltétel.

Addig is, a míg ez megvalósulhat, kívánatos volna Baróthon egy *gépjavító műhely* létesítése, a mire a vidék érdekeire való tekintettel ott igen nagy szükség van. Erre vannak is alkalmas egyének: Baróthon egy gőzgép tulajdonos, jeles géplakatos és a Fülében dolgozó két vasöntő, akik hajlandók volnának Baróthra leköltözni s mind a hárman e czélból egymással társaságba lépni.

Önerejükön azonban ezt meg nem tehetik, nem lévén kellő módjuk hozzá.

Állami támogatással alapja vethető volna egy itten helyén levő és idővel netán nagyra fejlődhető vasgyárnak.

Árapatakán üvegyártásra alkalmas anyag van bőven s egy *üvegyárnak* Baróth közelében való létesítésére történt is kezdeményezés *Deák Albert*, a köpeczi kőszénbánya volt igazgatója által, de eddig még eredményre nem vezetett.

Ez egy figyelmet érdemlő ügy annyival inkább, mert a bükszádi üvegyár beszüntetése után kereset nélkül maradt székely munkások egy ilyen új és biztos alapra fektetett gyárban munkát találnának, más-

felől pedig hazai üveggyártásunk is lendületet nyerne, ami hogy mennyire kívánatos, annak okai sokkal ismeretesebbek, semhogy itten bővebb fejtegetésébe bocsátkozni szükséges volna.

Kitünő téglának, cserépnek, sőt kályhának is alkalmas *agyag* van *Nagy-Bacson* határában, hol a téglá és cserép gyártás nagyban üzetik. Könnyen meglehetne honosítani itt a finomabb agyagipart is.

A nagybacsoniak kaptak is egy agyaggyuró gépet. Ezt állati erővel hajtadják, azonban oly sok erőt kíván, hogy állataik tönkre mennek, miért a gép kellőképpen nem használtatik.

Kívánatos volna ennek hajtására egy megfelelő benzin motor adományozása.

Értesülésünk szerint a Nagybaczontól Málnásig húzódó *Hatod* erdő bérczeiben igen jó minőségű porcellán földre (caolin) is bukkantak.

Nem hagyhatjuk megemlítés nélkül, hogy ezen vidék is gazdag kitünő ásványvizekben, melyek némelyike, mint pl. a bibarczfalvi „*Baross forrás*” vize általánosan ismert és fogyasztott kellemes savanyu víz.

E vidéket körül övező bérczeken *rengeteg bükk és tölgyerdők* terülnek el, melyeknek rendszeres kihasználására, a kedvezően fekvő *Baróth* központtal, a *legkülönbélebb faiparüzletek* volnának létesíthetők.

Az állati termékekre térve, itt elsőbben is megjegyezni kívánjuk, hogy az egész Székelyföldet véve, ezen a környéken a legnagyobb a *juhtenyésztés*. Itten a bő tejelő raczka és cigája fajta juhok tenyésztése üzetik.

Életre való vállalkozó szellemü egyének nagyszabásu iparüzleteket létesítettek a juhtejből nyert sajt-nak turóvá való földolgozására.

Különös elismerésünknek kell kifejezést adnunk itt *Incze Gyula* baróthi nagykeresdővel szemben, aki megküzdve a kezdet nehézségeivel, egymaga 120 ezer korona értékű *székelyturót* gyártat és hoz forgalomba évente, mely ma már ismeretes és kedvelt székely specziálitás ugy itt bent az egész országban, mint a külföldön is.

Hasonlóképpen nagy mennyiségű székelyturót gyárt Nagy Baczonban *Mokán Tódor* mintegy 80—100 ezer korona értékben.

Nagy itt a *gyapjuterelés* is.

Azonban a mily könnyű ma már a juhtej értékesítése, ép ellenkezőleg csak nehezen és fölötte ólcson tudják értékesíteni a termelők a gyapjut. A raczka gyapju kilója 80 fillér, a cigája kilója 1 korona 20 fillér.

Közkívánatom, hogy a nagymennyiségű, gyapju feldolgozása céljából *Baróthon* egy *gyapjufonó- és szövőgyár* létesíttetnék és a vállalkozó tőke figyelme e célból ide irányíttatnék, mivel a helyi érdekeltég azt létrehozni nem képes.

Kézműipar.

Baróthon általában véve szakképzett ügyes kézműiparosok vannak, akikkel a tömörülésben, *szövetkezésben* rejlő erő megismertetvén, ők erre hajlandók is volnának. Iparágak szerint azonban kevesebben vannak, semhogy az ipari hitelszövetkezet kebelében szakcsoportokat alakíthatnának.

Ez azonban nem volna akadály, mert a hitelszövetkezet is szervezhető úgy, hogy ennek igazgatósága lássa el szakok szerint a szakiparosok gyakorlati érdekeit.

A közös érdek szolgálata céljából külön támogatásra ipartelepeket, vagy műhelyeket ki nem szemelhattünk

Háziipar.

A környéken a fonást szövést és kisebb faipart inkább csak a házi szükséglet kielégítése céljából folytatják.

*

Baróth egész közönségének méltánylást érdemlő kívánalmát óhajtjuk itten tolmácsolni, ami arra irányul, hogy miképen az egész Erdővidékének már természet-szerűleg is Baróth képezi a központját tétessék ennek hivatalos központjává is.

Kétségbe vonhatatlan ugyanis, hogy ugy kulturális, mint ipari és kereskedelmi szempontból fölötte kívánatos, magyar nemzeti szempontból pedig elengedhetetlen, hogy az arra alkalmas községek egy egy vidék emporiumává tétessenek s az erre ható tényezők tömöríttessenek.

Baróthnak van egy felekezeti iskolája, községi iskolája, négy osztályu polgári iskolája és alsófoku ipariskolája. Van két takarékpénztár részvénytársaság és egy népbank, melyek az egész vidéknek, mint a miklósvári járás és a régi Bardoczszék 9 községe gazdái, iparosai és kereskedői pénzbeli szükségletét szolgáltatják és megtakarított összegeit gyümölcsöztetik. Csak a két takarékpénztár évi forgalma 7 millió korona. Baróthnak van 3 szeszgyára, egy gőzmalma és több vizi malma, nagy turógyára, mintegy 150 iparosa, számos virágzó kereskedő üzlete és különösen nagy gabona kereskedelme, gyógyszertára, 2 orvosa, élénk heti és igen látogatott 4 országos vására.

A köpeczi szénbánya telepe legnagyobb részt baróthi területen fekszik és munkásai is nagyobb részt Baróthon laknak.

Baróth életrevalóságát s fejlődés képességét az is bizonyítja, hogy vasútállomása, *Ágostonfalva*, Brassón kívül, ezen fővonalon, egész Segesvárig, a legnagyobb forgalommal bíró állomás.

Mindezek daczára nincsen sem járásbirósága, sem szoigabirósága, sem közjegyzője, sem adóhivatala.

Emiatt nemcsak a környékén levő községeknek, hanem Baróth intelligens lakosságának is egy kisközségbe, Nagy-Ajtára helyezett járásbiróságnál és szolgabiróságnál kell keresnie igazságszolgáltatási és közigazgatási ügyeinek elintézését és erdőség borította hegységeken túl fekvő adóhivatalokba 200—250-szer, lovas egyén által, 48 és 53 klméterre szállítani be adóját, ami csak a baróthi 3 szeszgyár és a Vargyas és Bardocz községekben lévő két szeszgyár fogyasztási adója czimén fél millió koronára rug, ide nem számítva a más adónemeket.

Mindezekre való tekintettel *iparfejlesztési szempontból is fölötte kívánatos, hogy Baróth hivatalos központtá tetessék* s a járásbiróság, szolgabiróság oda helyeztessék és ott adóhivatal létesittessék, melyek félreismermerhetlen közérdeket képeznek.

A magunk részéről is kérjük Nagyméltóságodat, miszerint az itt előadott kívánalmakat nagybecsü figyelmére méltatni és illetékes helyen ezeknek érvényt szerezni kegyeskedjék.

Addig is, amig remélhetőleg ezek a méltányos kívánalmak teljesülést nyerhetnének, kéri Baróth községe általunk Nagyméltóságodat arra is, méltóztatnék a pénzügyminister ur Ó nagyméltóságánál kies-

közölni, hogy mint régebben volt, egy teljesen megbízható egyén rendeltetnék oda az adóknak a pénzügyőri szakasz ellenőrzése mellett való beszédésére, a mi már magában is nagy könnyebbség volna Baróth és környéke adózó közönségének s főkép nagyiparosainak.

Kérjük Nagyméltóságodat, miszerint ezt lehetőleg mielőbb kieszközölni méltóztassék.

III. Udvarhelyvármegye.

Udvarhelyvármegye a Székelyföld anyamegyéje, de fájdalom a legszegényebb.

Gazdasági culturája a természeti viszonyok folytán hátramaradot, kis terjedelmű ipara és kereskedelme mondhatni csak két főbb helyére: *Székely-Udvarhely* rendezett tanácsu városra, a vármegye székhelyére és *Székely-Keresztur* nagyközségre szorítkozik. A természet semmi tekintetben nem volt pazar iránta.

1. Székelyudvarhely és környéke.

Nyersanyagok és gyáripár.

E város határában valamely ipari czélokra alkalmas nyersanyagok nem igen ismeretesek. Közelében *Bethlenfalván* és *Szombatfalván* azonban kitünő téglának és födélcserépnek való agyag nagy mennyiségben fordul elő. Ennek értékesítésére *Bethlenfalván Ugron Gábornak* nagyszabásu téglagyára van körkemenczével és sodronypályával; *Szombatfalván* pedig *Ugron Ákos* és *Szentkirályi Árpád* készíttetnek kézi munkásokkal nagy mennyiségű téglát és fedélcseré-

pet. Mint elismert kitünő anyag hazánk egész erdélyi részében, sőt a nagy Alföldön is ismert és keresett czikk.

Székelyudvarhelytől föllebb keletre *Szentkeresztbányán vasércz* fordul elő nagy mennyiségben, mely rég idő óta bányásztatik.

Tulajdonosa eziidő szerint *Lánczky Sándor*, aki nek ott helyben olvasztója és szerhámora lévén, az érczet saját maga olvasztatja s részben mint nyers vasat értékesíti, részben a legkülönfélébb vasöntvények készítésére fordítja.

Vasút hiánya miatt azonban nagy nehézségekkel küzd ezen fontossággal bíró vasgyár. Mindent fogatos tengelyen kelletvén szállítania, csak nehezen képes versenyezni a kedvezőbb viszonyokkal bíró gyárak produktumaival. Főkép a tulajdonos nagy szakértelme, körültekintő gondossága és tetterejének, úgy nemkülönben a nyert állami támogatásnak tulajdonítható, hogy gyára sikerrel működik.

Ásványvizekben gazdag ezen környék is. Székely-Udvarhely határában, valamint Szombatfalván és Oláh-falu határában különféle gyógyhatásu, fürdésre és ivásra alkalmas ásványviz források szolgálnak az emberiség gyógyulására és üdülésére. E tekintetben főkép a kies *Homoród fürdő* Oláh-falu mellett és a boldog emlékü *Orbán Balázs* hagyatékát képező *Szejke fürdő* Szombatfalván (mely most Székelyudvarhelyhez tartozik) érdemelnek külön fölemlítést. Homoród szépen fejlődő fürdő, melynek fenyves erdő teszi balzsamossá levegőjét; ellenben az *Orbán Balázs* által egykor szépen rendezett *Szejke* fürdőt örökösei nagyon elhanyagolták és maholnap az egész rommá válik.

Fenyőfája e vidéknek fogyatékán van, mert a

székely vasut kiépítése óta igen nagy mennyiséget leszállítottak, legnagyobb részt mint fűrész árut a Székelyudvarhelyen fölül keleten emelkedő havasokról.

A Székelyudvarhelyen megtartott értekezlet annak a kívánatának adott kifejezést, hogy létesítenék ottan egy *papirgyár*, illetve, hogy a vállalati tőke figyelme e célból oda irányíttatnék.

Azzal indokolták ezt, hogy a Székelyudvarhelyen fölül erdők kihasználása folytán temérdek hulladék fa van megsemmisülés alatt, a mi egy papirgyár által feldolgozva, mint nemzeti vagyon megmenthető volna.

Nézetünk szerint tekintettel arra, hogy a faanyag ott már kimerülőben van, megfelelő vizierő sem áll rendelkezésre s az olcsó tüzelő anyag is hiányzik; *a papirgyár* eszméje elejtendő, mert nem tartjuk azt kivihetőnek.

A gyáriparról lévén szó, kiváló helye volna Székelyudvarhelyt egy *bőrgyárnak*.

Az egész Székelyföldön tán a leghiresebbek voltak egykoron a székelyudvarhelyi timárok. Nemcsak hiresek, de gazdagok is, mert kitűnő készítményeik messze földön ismertek és keresettek voltak. Ezen iparág itt már jó ideje aláhanyátlott, elveszítette régi jelentőségét. Elnyomta az osztrák milliomosok gyáripára.

Azonban az erők tömörítése és egy gyári vállalatban való egyesítése, remélhetőleg, új életre keltené ezen fontos iparágat. Ép azért ajánljuk ezt Nagyméltóságod nagybecsü figyelmébe.

Kézműipar.

Miként a timár iparra nézve a gyáripar kapcsán kifejezést adtunk annak, hogy ez újabb időben elveszítette régi jelentőségét, ugy van ez nagyrészt a többi ipar nemekkel is.

A *szabó iparosok, szűcsök, kalaposok, czipészek, lakatosok* és a *fémiparosok* panaszkodnak a kontárok, az osztrák ipar és a rab munka ellen. Kivánják a *vásárok rendezését és a házaló kereskedés megszüntetését.*

A *szabók* és a *csizmadiák* részt kívánnak az állami szállításokból.

A *kovácsok* és *kerékgyártók* kocsigyárat óhajtanának létesíteni, de nincs hozzá tőkájük. Ez ügyben már 8 évvel ezelőtt kérvényt intéztek a kereskedelmi kormányhoz, de eredménye nem volt.

Az *asztalosok tanfolyamot* óhajtanának, a melyen a rajzban némi jártasságot szerezhethének és izlést sajátíthatnának el, mert nagyon hátra vannak maradva.

Tudomásunk szerint az ottani állami szakipariskola igazgatósága tervbe vette esti rajztanfolyamok létesítését, mi ha megvalósul ezen kívánalom teljesítésre találand.

Kivánják továbbá az ipartörvény módosítását és a tanonczoctól legalább 4 elemi osztály elvégzését.

A *fazekasok* közül 17-en Rumániába távoztak. Panaszolják, hogy a kontároktól nem élhetnek. Valójában azonban a házi iparosokat értik — úgy tűnik fel — a kontárok alatt, a kiknek a piacokról való kiszorítását kívánják.

Legnagyobb baj a fazekasoknál, miként észrevehető, hogy saját maguk is csak a legkezdetlegesebb formáját üzik az iparnak, úgy hogy csak némileg állanak fölül a házi iparosokon; miért is ajánlottuk, hogy az ott helyben lévő kő- és agyagipari állami szakiskolában törekedjenek privát szorgalom útján pótolni hézagosságot ismereteiket, midőn is verseny- és keresetképességük erősödni fog. Sajnos erre nem mutatkozott hajlandóság.

Mint máshol is, melegen ajánlottuk végül az *összes iparosok szövetkezését*, kifejtvén ennek ismert előnyeit, a mire reményt is nyújtottak; továbbá ipartestület alakítását, a mi szintén hozzájárulna helyzetük javításához

A társulásnak épen Székelyudvarhelyt észlelhető a sikere.

Három életre való czipész iparos 4 évvel ezelőtt *közkereseti társaságot* alapítván, ma már 26 segéddel 2 nő munkással és 3 tanonczczal fentartott virágzó üzletet vezetnek.

Az összes iparosok egy értelemmel kívánják az *ipartörvény módosítását és önálló magyar vámterület létesítését*, mely kívánalmaknak a kamara is már több ízben adott kifejezést.

A *czipész ipartársulat* írásba foglalva külön a következő kívánalmait nyilvánította.

1. A rőfös és vegyes kereskedők czipőkkel ne kereskedhessenek.

2. A képzéshez kötött ipar üzésébe szakiskolai vagy szakipartársulattól nyert bizonyítvány felmutatása mellett adassék ki az ipar-igazolvány.

3. Az első foku iparhatóságok utasítsanak, hogy az iparhatósági megbizottakkal a kontárokat szigoruan ellenőriztessék s panaszait gyorsan elintézzék.

4. A vármegyei összes iparosok részére nyugdíj intézet létesítsék.

5. Ipari hitelszövetkezet létesítsék, hogy a kisiparos is uzsora mentes kölcsönt kaphasson.

A kamara véleménye szerint az első kívánalom, mint a szabadkereskedelem elvébe ütköző nem jogosult.

A második kívánság az ipar emelése és védelmezése céljából jogosult ugyan, de ez csakis az ipar törvény módosításával nyerhet megoldást.

A harmadikra nézve a vármegyei főispán ur saját hatásköréből folyólag intézkedik.

A negyedik és ötödik társadalmi térre tartozik s épen maguknak az iparosoknak kellene ezeket kezdeményezni.

Háziipar.

A környéken általánosan űzött háziipar a *fonás-szövés*, legnagyobb részben saját házi szükségletre, de a mellett sokat készítenek eladásra is. A *bágyi pokrócz* ismeretes az egész erdélyi részekben.

A *faiipar* is honos majd minden községben. Gazdasági eszközöket és szekér alkatrészeket, nevezetesen pedig *Malomfalván* igen jó faedényeket készítenek.

Igen fontos háziipari foglalkozás a *szalmakalapfonás*. Béta, Dobó, Vágás, Farczád azok a községek, a hol a legkiterjedtebb mérvben üzik.

Ugy ezen, mint az illetékes helyeken még felsorolandó háziipar cikkek fejlesztésének egyetlen célra vezető módja mutatkozik itt is, t. i. egy *háziipari szövetkezetnek* vármegyei központtal való létesítése, a mely gondoskodnék a szegény népnek a nyersanyag beszerzéséről és a kész portéka értékesítéséről. Mert miként a tapasztalat mutatja a falusi ily irányu szövetkezetek útján, a hiányos vezetés miatt, a cél el nem érhető. Malomfalva községben volt egy ilyen szövetkezet, de ép a jelzett ok miatt, sajnos, nem sokáig tartotta fenn magát.

Ilyen megyei háziipari szövetkezet létesítése iránt, Örley kir. iparfelügyelő által, a kezdeményező lépés a vármegyei iparfejlesztő bizottságban megtétetett.

A *szalma kalapokat* készítő háziiparosokat kívánatos volna még megtanítani a kalapnak való szalma termelésére, szortírozására és a finomabb munkák előállítására. Ezáltal ezen háziiparnak olyan lendület volna adható, a mi a nevezett községek lakóinak jólétét biztosítaná.

Székelykeresztur és környéke.

Székelykeresztur nagyközség (hajdan mezőváros) állat vásárai meszsze földön hiresek és úgy az eladók, mint a vevők részéről igen látogatottak. A környéken főképp a szarvasmarha és juhtenyésztés virágzik. Ép úgy nagyon látogatottak kirakó vásárai. A székelyudvarhelyi és segesvári iparosoknak is jó piaczat képezi.

Mindamellettsaját ipara szerény határok között mozog.

Nyersanyagok és gyáripár.

Ugy a nagyközség, mint a környéke fölötté szegény ipari feldolgozásra alkalmas nyers anyagokban. Hasonlóképpen a közelében eső községek. Egyedüli feldolgozható anyag e környéken a *bükkfa* és más kemény fanemek, melyekből szekér alkatrészek és gazdasági eszközök gyártására hajlandó *Sándor József* nagysolymosi birtokos, állami támogatás mellett, egy faipari vállalatot létesíteni. Nevezettet ez alkalommal is ajánljuk Nagyméltóságod támogatására.

Termelhető volna *kender* és *len*, de a termelésnek akadálya, hogy nem lehet áztatni, mivel a folyó vizekben való áztatást tiltja a törvény s mesterséges áztatók nincsenek, pedig a környék szorgalmas lakósága sok kender és len fonalat volna képes feldolgozni.

Kívánatos volna tehát e vidéken a legegyszerűbb

kivitelben *államilag néhány kisebb mesterséges áztató* létesítése, hogy a népnek legalább mintája legyen és meggyőződhessek ezek nagy előnyéről.

Gyapjut a vidéken bár jelentékeny mennyiségben termelnek, kevés kerül belőle piacra, mert a falusi nép saját céljaira dolgozza fel.

Tekintettel arra, hogy a székelyföldön ezen vidék lakossága foglalkozik legnagyobb előszeretettel és legkiterjedtebben a szövészettel, a kamara ajánlata folytán hajlandó volna *Babos Elek* szegedi kötszövő gyáros, nagy részt házi ipari alapra fektetve, Székelykeresztúron egy *kötszövő gyárat* létesíteni és a lakosságot a kötszövésbe begyakorolni, ha ehhez megfelelő állami támogatást nyerhetne.

A Babos terve szerint létesítenék egy kisebb *központi gyárüzem*, ahol részint mechanikai-, részint kézi kötszövő-gépek lennének munkában s az utóbbiakon begyakoroltának a vidéknek erre hajlammal bíró lakói; akik aztán a rendelkezésükre bocsátandó kézi gépeken otthonukba folytatnák a munkát.

A nyersanyagot a központi (székelykeresztúri) gyártelep szolgáltatná s a kész munkát is, előre meghatározandó munka díj mellett, ugyanaz váltaná be és az gondoskodnék annak értékesítéséről.

Mi ezt a vidék lakosságára nézve egy föltötte szerencsés vállalatnak tartjuk, a mi itt a szegény lakosság körében nagy jólétnek vetné meg az alapját. Ép azért ezen ügyet a legmelegebben ajáljuk a Nagyméltóságod nagybecsü figyelmébe és támogatásába.

A nagyközség közönsége kívánatosnak tartaná még egy *papír gyár* létesítését a veszendőbe menő nagy mennyiségű kukoriczaháncs és szalma feldolgozására.

Ezen kérdés szakegyén által tanulmányoztatandó volna. A kamara erre véleményét nem nyilváníthatja.

Kézműipar.

Székelykeresztturnak életre való iparos közönsége van, szervezett ipartestülettel. Az egyes iparágak művelői általában szakképzett egyes emberek.

Egyenként nem kívánnak semmi támogatást, hanem hajlandók *szövetkezni* és az *ipari hitelszövetkezet* kebelében szakcsoportokat alakítani s ezen szövetkezetük és szakcsoportjaiknak annak idején leendő támogatását kérelmezik.

Igy pl. a faiparosok, nevezetesen az asztalosok, kerekeseek, kaptafa készítő, ha a szövetkezet létrejön, a következő famegmunkáló gépeket kérelmezik:

egy eszterga padot, bokázóval;

egy szalag fűrész;

egy véső gépet;

egy kerékagy furó gépet és egy küllő simitót.

A többi iparágak művelői, mint a szabók, czipészek, csizmadiák, lakatosok, kovácsok, bádogosok szintén a szövetkezet megalakításával kérik az állami támogatást nyers anyagok beszerzése, közös áruraktár létesítése stb. céljából.

Magunk is helyesnek tartjuk ezen álláspontot s készséggel nyújt erkölcsi támogatást kamaránk ezen törekvésekhez, a mennyiben ez szükségesnek fog mutatkozni.

Háziipar.

A *fonást-szövést* háziiparilag tán az egész székelyföldön a Székelykeresztur környékén levő községek lakói üzik a legnagyobb előszeretettel és a legnagyobb mértékben. Innen indult ki pár évtizeddel ezelőtt a székely szöttesekkel való házaló kereskedés, ami a hullámgyűrű módjára elterjedt az egész országban,

szép jövedelmet hozván úgy az ipartüzőknek, mint a házaló kereskedőknek.

Fájdalom nem soká tartott, mert az osztrák gyárak utazói ellesték a nép iparát s jó ideje gyáraikban készítették jóval olcsóbban, de egyuttal nagyon gyenge minőségben is azokat a czikkeket, amiket a székely annak előtte kizárólag háziiparilag készített és felfogadott székely cigányokkal házaltatják az országban mindenfelé, rontván így a jó székely készítmények hírnevét s azon fölül elárasztották a boltokat is eme készítményeikkel.

Ezért nagyon megcsappant ezen a vidéken is a szövő-háziipar. Még saját maguk a székelyek is sokat vásárolnak eféle gyári készítményeket. Tudják, hogy nem sokáig tart, de hát olcsó s nem is kell a készítésével vesződni, úgy gondolkoznak. Feledik, hogy életviszonyaik viszont nehezebbekké váltak emiatt.

Egyetlen módja volna ezen házi-ipar fellendítésének az, ha a szőttemények a származásukat jelző függő olom pecséttel láttatnának el arra kirendelt közeg által s ez országosan közhírré tétetnék. Azoknak a portékáknak pedig, a melyek nem székely származásuak s mégis e czimen hozatnának forgalomba, ily czimen való árulása eltiltatnék.

Ezáltal nemcsak a Székelykeresztur vidéki, hanem az egész székelyföldi házi-szövő iparnak nagy lendület volna adható.

Azon felül, ha a tervbe vett kötszövő háziiparnak kívánatos meghonosítása keresztül vitetik, már ezek elegendők leendenek egyelőre arra, hogy ezen vidék lakossága élvezhesse a jólét áldását.

A *kosárkötés* e vidéken szintén igen jelentékeny és jövedelmező.

Kivánatos volna a *nemesfűz termelésének terjesztése*, mellyel lépést tartva terjedne a kosárkötés is, midőn a vidék ezen háziipari terméke országosan keresett cikké válna.

Magának Székelykereszturnak ősrégi háziipara a *szita-készítés*, miért hosszu időn át *Szitáskeresztur*-nak is nevezték ezen nagyközséget.

Annak előtte ugy a szita szövetet lószörből, mint a szitakérget saját maguk készítették. Most azonban a kérget mind s a szitaszövetnek is nagyobb részét készen vásárolják. Csak keveset szőnek saját maguk

Fájdalom ezen hajdan annyi jóra való Székely családnak kenyeret adott háziipar nagyon aláhanyatlott s ha segély nem jön, ki fog pusztulni. Rátette a kezét az uzsora.

Állítólag odavaló korcsmárosok szerzik be nagyban a szitakérget és a szövetet s 3—4-szeres árban adják el a szegény népnek, a kiknek így alig marad valami hasznuk a munkájuk után. Nem tudnak szabadulni tőlük, mert többnyire be vannak 100—200 korona erejéig náluk adósodva s így kénytelenek tőlük vásárolni.

Szövetkezetté kellene ezen szita készítőket tömöríteni, midőn is némi államsegélylyel saját maguk szerezhetnék be együttesen szükségleteiket.

Ez megmentené őket s régi jó élhető viszonyukat helyre állítaná.

3. Homoród-Oklánd és környéke.

Oklánd a Homoród völgyének a közepetáján fekvő nagy falu. Járásbirósági és szolgabirósági székhely.

Egyetlen említést érdemlő **nyers anyaga** a vidék-

nek a *trachit*, a mely *Gyepesen*, *Keményfalván* és *Jánosfalván* nagy mennyiségben fordul elő. Jánosfalván értékes *pala* is van.

Kézműipara jelentéktelen. Csak néhány kisiparos van a községben, a kik a helyi szükséglet kielégítésére folytatnak primitív ipart, a mi többnyire javításokra szorítkozik.

Annái jelentékenyebb és figyelmet érdemlőbb a vidéken a **háziipar**, főkép a kőipar.

Gyepesen, *Keményfalván* és *Jánosfalván* csinálnak épület köveket, kapulábakat, itató vályukat, sirköveket s más szükséges dolgokat. A kőfaragás *Gyepesen* a legelterjedtebb, ugyannyira, hogy a falunak majdnem egész férfi lakossága folytatja.

A kereslet szaporodtával ezen ipar magától fog fejlődni. Azért az ügyes és szorgalmas székelynép támogatása céljából kívánatos volna, hogy az állam-építészeti hivatalok, valamint a vasuti üzletvezetőségek figyelme ezen községekre felhivassék abból a célból, hogy az utmenti kilométer jelző- s azon kívül más egyéb, a középítkezéseknél szükséges faragott kövek beszerzésénél *közvetlen megrendelés által* ezen községek lakóinak munkát adjanak.

Az Oklándhoz közel eső *Bágy* kis községben ős idők óta tán az egész község lakossága készíti az ugynevezett „*Bágyi csergét*” (lomos pokrócz) és közönséges olcsó futó szőnyeget gyapjuból. Ezeket *Lövete* községben ványoltatják, a hol a lakosság szintén kiterjedten üzi a szövészetet.

Áruikat házalás útján értékesítik.

Ezen értelmes nép könnyen megtanitható volna a finomabb és értékesebb dolgok készítésére, a mi hasonló munka mellett több jövedelmet biztosítana

számukra, mert most a legprimitivebb cikkeket állítják elő.

Kivánatos volna *Bágy* községében *letelepíteni egy olyan családot*, a mely a gyapjuból házi iparilag finomabb, vagy legalább is jobb dolgokat tud produkálni, a kitől a nép ellesné azoknak készítését. Vándor tanítással a mi gyanakodó és bizalmatlan népünknel a cél el nem érhető.

Bardoczon szövéshez való *bordát* készítenek; *Füle* községben *kérget* hasítanak, *Bibarczfalván* pedig egy ahoz értő (Apolczán György) ugynevezett *kaskaval sajtot* készít juhtejből és azzal jelentékeny forgalmat ér el.

4. Parajd és környéke.

Nyersanyagok és gyáripár.

Parajd nevezetes régi és nagy *sóbányájáról*. Azonban nemcsak Parajd, hanem a szomszédos községek hegyei is temérdek só rejtenek magukban. Így főképp Szováta fölött valóságos sóhegyek emelkednek. De lehet a só a föld gyomrába is mélyen, több mint 100 méterre.

Parajdon most aránylag kevés a sótermelés. A csupán ö[t] hónapig tartó üzem alatt 62 ezer métermázsát produkálnak. Egy mm. 90 fillérbe kerül s csak 70 rendes munkás nyer állandó foglalkozást. Az évi forgalom 60—80 ezer korona.

A Parajdtól keletre eső Korond határában *vasérczet* fedezett fel *Szücs Dénes* sótárnok. Ez barna vasércz, Limonit 60% tartalommal. Állítólag az egész Korond vasérczen fekszik.

Kőszenet is talált a nevezett, a melyet feltárni szándékozik. Fialat barnaszén. A jövőt igen biztatónak látja, 70—80 cm, a kibuvás. A víz Etéden s Küsmődön

(szomszéd községek) mindenhol szenet mos, miből valószínű, hogy az igen nagy területre terjed.

A környéken *mészkeő* is bőven fordul elő.

Agyag nagy mennyiségben található *Korondon*, a mely közönséges edények készítésére alkalmas. *Sófálván* a *Márkus Dénes* kertjében állítólag fehér agyag is van.

Parajd határában és környékén minden *fa-nem*, de főképp a *fenyő* és a *bükk* rengeteg erdőséget képez kitünő minőségben.

Az alkalmas faanyagoknak kéznél léte szolgált indokul arra, hogy mintegy 40 évvel ezelőtt Parajdon gyufagyár létesített, mely az utóbbi években jelentékeny forgalmat ért el, úgy, hogy csak munka díj fejében a helybeli és közeli községek lakóinak évente mintegy 200 ezer koronát fizetett ki. A gyár tulajdonos *Reiter József* azonban Kolozsvárt egy újabb gyárat építvén, a parajdit beszüntette.

Az e miatt részben kenyerét vesztett szegény nép most kétségbeesés közt vergődik és nem tudja hogyan pótolja vesztett keresetét.

Parajdnak virágzó kereskedő üzletei és jól élhető iparosai voltak, mert a gyufagyár munkásai keresetük nagy részét ott költötték el. A gyufagyár beszüntetése óta ezek is pusztulásnak indultak, a nép pedig másfelé próbál szerencsét.

A gyufagyár munkásait Parajd-, Alsó- és Felső-Sófálva jóra való székely lakói szolgáltatták legnagyobb részt. Hogy ezek az ottani kereset hiánya miatt néhan végleg el ne széledjenek, kívánatos volna, hogy addig is, a míg más foglalkoztatás nyílik, a *parajdi sóbánya termelése fokoztassék*, a termelési idő meg-

hosszabíttassék s ezáltal a szegény népnek ott munka biztosíttassék.

Parajdnak amellet, hogy aránylag a legkevesebb a termelése, viszont a legdrágább is, drágább mint a marosujvári és deési sóbányáké, mert a nagy rezszi a kis termelést megdrágítja. Ellenben ha a termelés évente legalább 200.000 métermázsára emeltetnék, a termelési ár métermázsánként 60 fillére szállana, tehát a termelés fokozása nemcsak hogy kárral nem, de haszonnal járna, áldozatot sem kellene hozni az államkincstárnak, hogy a szegény nép nyomoruságán segítve legyen.

Ennek kieszközlését tisztelettel kérjük Nagyméltóságodtól.

Indokolt volna továbbá Parajdon egy *szodagyár* felállítása, a mihez a két fő nyersanyag: a *só* és *mész* - s a jelek szerint alkalmasnak mutató barnaszénben az olcsó tüzelő anyag, valamint az olcsó munkaerő is ott helyben és a közelben meg van.

A szegény nép ezáltal is munkához jutna s pótolhatná vesztett keresményét.

Ha tekintjük, hogy a két hazai szodagyár: a bocskói és marosujvári évi termelése kereken 49 ezer métermáza, valamint, hogy szoda behozatalunk azon fölül évente még 99 ezer métermázsára rug, valóban indokolt államgazdasági szempontból is ily kedvező helyen, mint Parajd egy új szodagyár felállítása.

Igen kedvezők a föltételek itt továbbá egy *gyapjufonó-* és *durva posztó* (pokrócz) *gyár* létesítésére. *Gyapju* bőven van, a volt gyufagyár épületei, melyek eladók, e célra valószínűleg olcsón megszerezhetők volnának, vizerő is bőven áll rendelkezésre; a nép pedig előszeretettel foglalkozik a gyapju iparral.

Ép úgy meg vannak a föltételei a bármily irányu és terjedelmű *faiparnak*. A mintegy 10 ezer holdat tevő kitünő bükk erdő egyetlen kihasználási módja most a szénégetés. Hetenként 2 vagon szén szál-litanak Vajdahunyadra.

Fölötte nagy hátránya azonban úgy ennek, mint a sószállításnak, hogy a *Kis-Küküllő völgyi vasut* végállomása, *Sóvárada*, messze esik, a mi részint drágitja a szállítást, részint pedig pl. a szénnél, a messze fuvarozás miatt, sok a porlódás és így nagy a veszteség.

Kivánatos a *vasutnak legalább Parajdig való kiépítése*.

Volt 20 évvel ezelőtt Parajdon egy porcellán-, (valójában köedény) gyár. Azonban nem nyugodván egészséges alapon, mivel a gyártáshoz szükséges agyagot *Szindről* (Tordaaranyos vármegyéből) hozzatták azt Szárhegyről (Csikvármegyéből) szállított márványporral keverték, a békasót (quarcot) pedig Borgó-Prundról (Beszterczenaszód vármegyéből) kellett hoztatniok ezt 4 évi fennállás után be kellett szüntetni.

Az Alsósófálván Márkus Dénes kertjében ujabban felfedezett fehér földdel indokolt volna kísérletet tenni.

Nem hagyhatjuk e helyen említés nélkül a Parajd közelében fekvő *Korond viz- és climatikus* kitünő *gyógyfürdőt*. Parajdtól délre a hasonló nevű község határában egy jól védett völgykatlanban, szélmentes helyen fekszik. Kétféle vize u. m. sós- és szénsavasvasas vizei, mely utóbbi ivásra is kitünő és enyhe sós levegője tesz értékesé e fürdőtelepet.

Nagy hátránya, hogy *nincs vasutja*, s a vendégeknek Sóváradtól kocsin kell megtenni az utat.

Kézműipar.

Parajdon és a környékén mintegy 100 kézműiparos van, a kik annak előtte jó élhető állapotban voltak, de a gyufagyár beszüntetése óta a keresetük nagyot csökkent.

Hajlandók *szövetkezetté* tömörülni s a nyersanyag közös beszerzése, valamint a kész czikkeknak közös értékesítése útján a költségek apasztása által próbálni iparuk föllendítését.

A kamara készséggel nyújt a szövetkezet létrehozatala körül erkölcsi támogatást.

Háziipar.

Ezen az egész környéken nagy előszeretettel üzi a lakosság a háziipart. Azt lehet mondani alig van ház a községekben, a hol a szorgalmas székely család valamely háziiparral ne foglalkoznék.

Alsó- és Felső-Sófalván s Pálfalván gazdasági és háztartási eszközöket, mint lapátot, gereblyét, villát, létrát, rudat, kerékfejet, szekérodalt és más szekéralkatrészeket, zsindelet, különféle teknőt és más háztartási czikkeket készítenek. Czikkeiket vásárról-vásárra és faluról-falura járva értékesítik. Rakott szekereikkel bejárják az erdélyi részek legtávolabbi pontjait is. Ép ez a legnagyobb baj, mert így a nehéz értékesítés miatt a munkájuk után származó haszon nagy részét az uton elköltik s a családjuknak alig vihetnek haza valamit.

Parajdon és a két *Sófalván* nagyban készítik a különféle színvegyületű *lomos pokróczokat* és az ugynevezett *harisnya posztót* (keskeny darócz posztó) természetes fehér és szürke színben, raczka gyapjuból. *Korondon* a közönséges — máz nélküli — cserép edények készítését üzik igen sok háznál, századok óta.

Ezen edények hazánk egész erdélyi részében ismeretesek és használtak primitív voltak daczára is, mert azt tartja a földmives nép, hogy ezen edényekben fő a legjobb izü étel.

Mindamellett a jobb fajta agyag edények, főképen azonban a vas edények terjedése óta a köröndi fazekak kereslete nagyot csökkent.

Ép azért indokolt volna a jobb féle edények készítését a községben meghonosítani. Ezt egy ügyes és szakképzett iparosnak a községben való letelepítése által véljük legkönnyebben elérhetőnek, a kitől a nép elleshesse a jó értékesítésre találó agyag edények készítését a hosszabb szemlélődés útján, mert úgy a vándor tanítóval, mint a székelyudvarhelyi kő- és agyagipari szakiskolában tartott rövid tanfolyammal való kísérletezés, eredménytelennek bizonyult.

A többi háziipar nemekre nézve legfőbb a piac teremtése. E tekintetben legtöbbet várunk a már jelzett *vármegyei háziipari szövetkezettől*. Ép azért kívánatosnak tartanók, hogy ez irányban a mozgalom mielőbb megindittassék az arra legilletékesebb megyei iparfejlesztő bizottság által.

Kamaránk is készséggel áll az ügy szolgálatára.

IV. Marostorda vármegye.

Marostorda vármegye hazánk erdélyi részének, fekvése szerint, egyik legszebb megyéjét képezi.

Lakóssága bár munkás, de általában véve mégis szegény, mert a falusi nép mondhatni kizárólag földmivelésből él és csak itt-ott folytatnak olyan házi ipart

is a téli hónapok alatt, a mely szintén nyujt némi kezesetet.

Két jelentékeny városa van: *Marosvásárhely* sz. kir. város, mely megyei székhely és *Szászrégen*. Mind kettőnek lakói jelentékeny részben iparosok.

A vármegye bővelkedik kőben, fában, gyapjuban s termelhető volna nagy mennyiségű len és kender.

Mindezekről azonban a részleteknél fogunk bővebben megemlékezni.

Marosvásárhely és vidéke.

Marosvásárhely nemcsak hogy e vármegyének székhelye, de az egész Székelyföldnek fővárosa és hazánk erdélyi részének második nagy magyar városa, jelentékeny kulturával.

Nyersanyagok és gyáripár.

Nyers anyag, a mi a város határában vagy környékén előfordul és említésre méltó az *agyg*, mely nagy mennyiségben van. Ebből a helyi fazekasok primitív edényeket készítenek, a város pedig saját téglagyárában téglát gyártat.

A város a saját tulajdonát képező *tölgy* erdejének nagyobb részét eladta és letaroltatta. Nagy ipari célokra alkalmas fa sem itt, sem a környéken nincs.

Nemes fűz, kosárkötésre, termelhető volna nagy mennyiségben, minthogy a város bővelkedik az arra alkalmas helyekben.

Ugyancsak termelhető volna a környéken *kender* és *len* bármily kivánt mennyiségben, ha ezek biztos értékesítésének a módjai megvolnának.

Gyapjut sokat hoznak a városba eladás végett, habár a környéken levő nagyobb birtokosok azt közvetlen vevőknek egy tömegben adják el.

A város területén számot tevő gyárak és vállalatok vannak, nevezetesen: egy *czukorgyár, kőolajfinomító és benzinyár, butor és parkettgyár, gyermekjátékgyár, téglagyár, gőzfürésztelep, villanytelep, két gazdasági gép és eszközjavító nagy műhely, közönséges és műmalmok, vegyipari és cement vállalat, két kisebb gőzfestőde, egy kisebb gyapjufonóda és szövőde* járgány erőre berendezve.

A tőzsomszédos *Megyesfalván* van egy nagy *szeszgyár, tégl- és kályhagyár, likörgyár* és most van épülőben, állami támogatás mellett, egy nagyszabású *proteingyár*.

Mindezek közül állami támogatást ezidőszerint csak két vállalat kíván s ezeket mi is melegen ajánljuk Nagyméltóságodnak jóakaratu figyelmébe.

Ezek egyike a *Keresztes Béla* kelmeifestőde, fonóda és szövőde tulajdonos kérése, a kinek járgányhajtásra van ipartelepe berendezve, azonban állati erővel nem képes gépeit üzemben tartani, arra pedig már nincsen tehetsége, hogy önerején egy gőzgépet vehetne, minthogy eddigi berendezkedése minden tőkét fölemesztette, miért is egy kisebb gőzgép adományozását kérelmezi.

Ennek megadása annyival kívánatosabb volna a kamara szempontjából, mert ezen kis fonóda, és szövőde magvát képezni hivatott Marostordavármegye gyapju fonó- és szövő gyáriparának, mivel ha ennek jövedelmező voltáról a közönség meggyőződik, önként fordul a magán tőke ezen iparág felé, hogy ebben gyümölcsöző elhelyezést nyerjen.

A másik *Malakka Zsigmond* és *Társai* első székelyföldi gyermekjáték- és diszműáru-gyárának kérése vállalatának adómentesítése végett.

Ez a gyermekjáték- és diszműáru-gyár egyre nagyobb tért foglal el a külföldön is, de fölöttébb küzd a tökehiány, még inkább a hitelezés azon módja miatt, mely szerint áruit 15—20 hónapos lejáratra kell szállítania, hogy piaczeit nemcsak megtarthassa, de lehetőleg szaporítsa is.

A gyár, illetve érdekeltsége egyébként birja a fejlődés minden kellékét Nem győz annyi gyermekjátékot és diszmű árut előállítani, hogy el ne adhassa, de a már említett eladási feltételek miatt termelését nem fokozhatja,

Épen azért kívánatos volna ezt legalább 6 évi adómentességben részeltetni.

Ezen gyermekjáték- és diszműáru-gyár más tulajdonosok kezeiben egy izben már megszűnt s minthogy most fejlődésképes és nagyobb arányban hézagot pótol, kár lenne támogatás nélkül veszni hagyni, minthogy ez sok munkásnak ad foglalkozást és kenyeret és segít kiszorítani az enemü külföldi árukat.

Kívánatos volna még az itt nehéz viszonyokkal küzdő *Czukorgyár mellé rafineriát létesíteni*, mely nagyban elősegítené egyrészt ezen gyár prosperálását, másrészt pedig hozzájárulna a belföldi cukor fogyasztás emeléséhez, mivel az egész Székelyföld innen fedzné nagy részben szükségletét.

Ezt azonban csak fölemlíteni kívántuk, mert tudjuk, hogy ehhez első sorban nagy magán tőke szükségesletik.

Fenforgott már egy *bőrgyár* létesítésének kérdése, mi azonban ezt nem tartjuk kívánatosnak, hacsak a még — bár szegénységben munkálkodó — néhány timár és kordoványos iparosunkat teljesen tönkre tenni nem akarjuk.

Olyan gyárak létesítésének van itten helye, a melyek a létező kézmű iparnak nem csinálnak egész-ségtelen versenyt, illetve, a melyek el nem nyomják ezeket. Ilyenek a tisztán nyers anyagokat feldolgozó gyár vállalatok, a minők a meglévők is és lehetne pl. *keményítő gyárat, gyapjufonó és szövőgyárat, kender- és lenfonógyárat* létesíteni megfelelő áztatókkal kapcsolatosan.

Kézműipar.

Marosvásárhelyt üzik a főbb iparinemek majdnem mindegyikét, így: az ács, asztalos, arany- és ezüst-műves, csizmakészítő, cipész, fazekas, kalapos, ke-rekes, kádár, kovács, kocsigyártó, kőműves, kőfaragó, szabó, szijgyártó, kötélgyártó, szücs, tímár, kordo-ványos, lakatos, bádogos, fésűs, könyvkötő, kályhás, takács, porcellán festészet stb. iparnemeket.

Ezen iparágak hajdan virágzó állapotban voltak. Most azonban, fájdalom, valamennyi nagyon aláhanyat-lott viszonyok közt, mondhatni, csak vergődik s egyik-másik már teljesen elveszítette jelentőségét. Tönkre tette a *közös vámterület* s ezzel az *osztrák gyáripar*.

Együttes megmentését itt is csak a *szövetkezés-től* remélhetjük, a melynek az alapjai itt már le is rakattak.

Kamaránk titkárának ugyanis sikerült létre hozni *Marosvásárhelyt az ipari hitelszövetkezet-et*, mely az országos központi hitelszövetkezet kötelékébe lépven, a legszebb reményekkel indította meg működését.

Nagyméltóságod kegyes volt ezen szövetkezetet már megalakulásával 8000 korona föltételeesen vissza-fizetendő- és 800 korona berendezési segélyben részeltetni. Ezen szövetkezet nem annyira a kölcsönök adását, mint inkább a gyakorlati működést tüzte

feladatául. Evégett kebelében szakcsoportokat alakítani szándékozik, melyre irányuló munkálkodását már meg is kezdette.

Ezen alakulóban lévő szakcsoportok azután nyersanyag raktárt és közös árucarnokot létesítenek, később pedig, ha már kellőképen megerősödtek, közös műhelyt. E célból alakulóban vannak a faiparosok, szabók, czipészek és csizmakészítők szakcsoportjai.

Már ezuttal kérjük Nagyméltóságodat, hogy ezeket a csoportokat, ha megalakulnak, szintén hathatós támogatásában részesíteni méltóztassék, mert az ezek által elérendő sikerek fognak tanulságul és buzdításul szolgálni a kamara kerületének más pontjain is már kezdeményezett hasonló ipari szövetkezetek alakítására és ez uton a Székelység kézmű iparának megerősítésére és fölvirágoztatására.

Csupán két kézműipari műhelyt ajánlunk itt Nagyméltóságodnak különös figyelmébe.

Egyik a néhai *gróf Lázár Jenő* utódjának megyesfalvi műhelye.

Gróf Lázár Jenő a közelmúltban elhalálozván, művészi tökélyre emelt asztalos műhelye, a boldogult gróf akarata szerint, az utóbbi időben volt üzlettársának *Domokos Jenőnek* birtokába jutott, aki hosszabb idejű külföldön: Münchenben és Párisban történt munkálkodása és önképzése folytán maga is az asztalos iparban, jeles képzettséget szerezvén, ilyen irányban vezetni tovább a *gróf Lázár Jenő* hagyatékát képező műhelyt.

Ép ezért is vette volt még életében *Domokos Jenőt* társul a gróf maga mellé, hogy halála esetén szép alkotása méltó kezekbe jusson.

A törekvő ifju szakember fejleszteni óhajtaná

ezen szépen berendezett műhelyt, főképp oly irányban, hogy olcsóbban, versenyképesebb árban tudja előállítani műdarabjait, a mi végből *munkagépekre* volna szüksége.

Ezeket azonban saját erejéből már beszerezni nem képes, mert a nyersanyag készletet 4000 koronáért meg kellett váltania s azonkívül is még sok más befektetése volt.

Kéri tehát általunk Nagyméltóságodnak e részben kegyes támogatását.

Ezen ipartelep támogatása azért is kívánatos volna, minthogy azt egy intelligens, szakképzett férfi a maga saját munkájával is közreműködve vezeti, aki mellett sok jóra való székely fiu nyerhetne kiképzést, mert városunkban a kézműipar ezen ága még nem eléggé fejlett.

Támogatásra ajánljuk továbbá özvegy *Krón Ernőné* könyvkötészetét, kinek és árváinak férje, közelebbi időben történt elhunytja után, egyedüli támasza a szintén könyvkötészetet tanult legidősebb, de még 20 évet sem haladott fia, aki atyja mellett iparában teljes jártasságot szerzett ugyan, azonban felszerelése hiányos lévén, nem képes a jól felszerelt többi könyvkötőkkel a versenyt kiállani.

Egy papírvágó gépet kérelmez, melynek megadását kamaránk is kéri részére Nagyméltóságodtól.

Háziipar.

Itt helyt *Marosvásárhely* városában semmi szám-bavehető háziipar nem üzetik, habár a város széleit földmivesek lakják. Ezek nem bírnak a háziipar iránt hajlammal és fogékonysággal. Egyedül a kenyérsütést kultiválják. Nincs is rá szükségük, mert a városban

lakván, mezei és kerti productumaikat itt jól értékesíthetik s azon fölül, kivált a férfi nép, télen, nyáron talál itt magának foglalkozást.

Vannak azonban a környéken községek, a melyek, mint Mezőfele, Mezőcsávás, Mezőmadaras, Mezőkölpény, Mezőkövesd, Mezőménés és Szabéd községek lakói nagyban üzik háziiparilag, de csak téli időben, a *szotyor* és *lábtörlő* készítést sásgyékényből; mely utóbbiból egy pár község az említettek közül, a magyar kir. államvasutaknak évek óta rendes szállítója.

E tekintetben Mezőkölpény község panaszolja, hogy lakói is néhány éven át szállítottak az állami vasutak részére lábtörlőket, meg is feleltek pontosan vállalkozásuknak s így szorgalmuk után szép jövedelemhez jutottak; a közelmúlt két évben azonban, minden szorgalom és igyekezet mellett is, a község lakói a vállalkozásból kihagyattak daczára annak, hogy ezen háziiparág ép Mezőkölpényből indult ki. Így most alig kapnak a lakósok némi munkát.

Kéri, hogy a község lakóiból egy vállalkozó biztatná meg, aki a megrendeléseket átvegye, azokat a község lakói által pontosan teljesíttesse, felelősség kötelezettsége mellett.

Kamaránknak az a nézete, hogy ezen már annyiszor panasz tárgyát képezett háziipari ügy igazságos és végleges megoldása is csak *szövetkezeti* uton válik lehetségessé.

A *szalmafonás* meghonosítható volna, értelmes, ügyes e nemű háziiparos letelepítése által Szabéd és Galambod községekben, hol primitív szalmakalapokat most is készítenek.

A *kosárfonás* is meghonosítható volna több községben és pedig úgy a *Maros-*, mint a *Nyárád-* és

Kisküküllő menti községekben, hol nagy mennyiségű nemes fűz volna termelhető.

Baczkamadaras községben meghonosítható lenne a *gazdasági eszközök* készítése, téli ily irányu tanfolyamok rendezése útján. Ennek ügyét a megyei iparfejlesztő bizottság vehetné a kezébe.

Kelementalke, Gyalakuta, Havadtő és Vadasd községekben kívánatosnak tartják a *selyem hernyó* tenyésztésének meghonosítását, a minek ott meg is volnának a kedvező előfeltételei.

A *fonást-szövést* majd minden falusi háznál üzik, de csak saját szükségletükre dolgoznak. Ha piac volna, ahol értékesíteni tudják, bizonyára többet is készítenének.

Minthogy azonban e vidéken főképp a gyapju fonást-szövést üzik háziiparilag, nagy lendület volna adható ezen házi iparnak az által, ha *Marosvásárhelyt* egy *gyapjufonó gyár* létesítenék, amely a kézi orsón való szaporátlan és keveset jövedelmező fonást felváltva, az egyenletesen font gyapjufonalat olcsón juttatná a nép kezébe, mely abból a legkülönfélébb szöveteket volna képes előállítani, mi után szép keresete lehetne.

E környéken más említésre méltó háziiparral nem foglalkoznak.

Nem hagyhatjuk említés nélkül, hogy *Marosvásárhely* iparának és kereskedelmének, valamint az egész nagy környéke közgazdaságának föllendítése érdekében, általánosan hangoztatott legfőbb kívánalom a *székely körvasut* mielőbbi kiépítése. Ugy nemkülönben *Apahidától Marosvásárhelyen át Segesvárig fővonal létesítése*. Csomó ponttá válván így Marosvásárhely, messze vidékére áldástnyújtóan szép fejlődésnek indulna.

Szász-Régen és környéke.

Szász-Régen rendezett tanácsu város fejlett iparral és élénk kereskedelemmel bír.

Nyers anyagok és gyáripár.

Szászrégenben, Petelén, Felfaluban, Disznajó, Magyaró, Magyar-Fülpös, Görgényszentimre és Görgény-Üvegcsür községekben *téglának* és *közönséges cserépedénynek való agyag* bőven található; Ratosnyán, Ilván és Gödemesterházán kitűnő *trachit kő* kiaknázhatlan mennyiségben van. Található továbbá Gödemesterházán *barna vaskő* nagy kiterjedésben, valamint *arany, ezüst, kén* és *köszén* nyomai a község egész határában. Toplicza község határában van mészke és van egy *mészégető kemence*.

Görgény-Üvegcsür község határában szintén nagy mennyiségű *faragásra alkalmas kő* van.

Tölgy-, bükk-, gyertyán-, nyár-, nyír- és fenyőfa nemek Szászrégen környékén s főképp tőle fölfelé rengeteg erdőségeket alkotva fordulnak elő.

Mindezeknek megfelelő kihasználására különféle nagy ipar vállalatok volnának létesíthetők.

Erre azonban a *vasut hiánya* miatt, ezidő szerint gondolni sem lehet. A fának egy részét leszállítják nyers állapotban vagy durva fűrész árunak dolgozzák fel; a legnagyobb rész azonban érintetlen marad.

Van egy figyelmet érdemlő faipar üzlet már ez idő szerint is Szászrégenben, a *Weinrich Frigyes* bu-torasztalos és görleczgyára. Van továbbá Szászrégenben *fűrészgyár* és *téglagyár*.

Weinrich üzletét fejleszteni kívánna, a mi teljesen indokolt is, mert hazarészünkben ez idő szerint

ez az egyetlen görleczgyár, tehát hogy a keresletnek eleget tehessen, szükséges annak nagyobbitása.

Néhány gépre van szüksége, a miket kérelmezett is, melyek megadását kamaránk e helyen is melegen javasolja Nagyméltóságodnak.

Szászrégen szomszédságában a mintegy 10 kilométernyire eső Görgény-Szént-Imrén *kőedény gyár* van. Ennek tulajdonosa, *Trepera Péter*, minthogy a nyers anyagot más távolabbi helyről szállítja, vasuti szállítási kedvezményt kér, a minek engedélyezését a kamara melegen ajánlja.

A temérdek *bükkfa* értékesítése céljából lehetne hajlitottfa-butorgyárat és más ipartelepeket létesíteni, ha *vasut volna*.

Kender és *len* nagy mennyiségben volna termelhető, melyeknek, főképp pedig a kendernek igen jó piaca lenne Szászrégen. Áztató hiánya miatt azonban nem termelik.

Neumann Áron körtekapui bérlő hajlandó volna, állami támogatás mellett, erre igen alkalmas helyén, kenderáztatót létesíteni.

Tekintettel arra, hogy *Szászrégenben* igen ügyes kötélgyártó iparosok vannak, akik szükségletüket most *Galiciából* drágán szállított kenderrel kénytelenek ellátni, nagyon is kívánatos volna a vállalkozó szellemű *Neumann Áron* állami támogatása által ezen termelési ágat föllendíteni s ez uton a szászrégeni kötélgyártó iparosok helyzetét is javítani.

Ugy nyírott-, mint timár *gyapju* és *szőr* jelentékeny mennyiségű kerül Szászrégenben eladásra, de nem lévén helyben feldolgozható, potomságért kell eladni ezen kitűnő nyersanyagokat.

Egy kisebb *gyapjufonó* gyár itt is jó szolgálatot tenne.

Kézműipar.

Szászrégenben is a kézműiparosok helyzete részben kedvezőtlen, miért több rendbeli sérelmük és panaszuk van.

A *faiparosok* közül az *asztalosoknak* az a kívánata, hogy az építészek ne vállalhassanak asztalos munkát, a kiknek sokkal olcsóbban kell dolgozniok, mintha saját maguk volnának a vállalkozók.

A *szabók, czipészek, csizmadiák, szijgyártók, lakatosok* és *bádogosok* az osztrák ipar nyomása és a képzetlen kontár iparosok versenye miatt panaszkodnak.

Kivánják az *önálló vámterületet* és az *ipar törvény módosítását*.

A *timárok* arról panaszkodnak, hogy helyben és a vidéken kevés nyers bőrt kapnak. Emiatt nagy részben Nagyváradról s más távoli helyekről kénytelenek beszerezni s drágán ide szállítani. Ez még nem volna rájuk nézve baj, mert az általuk kitünően kikészített bőroket jól tudják értékesíteni, ha hibátlanok. Nagy hátrány azonban, hogy a bőroket a nyuzók összevagdadják és emiatt sok káruk van.

Kivánatos volna alkalmas módon figyelmeztetni a mészárosokat, hogy alkalmazottjaikat működésükben jobban ellenőrizték, mert ezen máshol is fölpanaszolt hiba elenyésztetése nekik is érdekükben áll.

A szászrégeni timárok egyébként széles körben, mint jeles iparosok ismeretesek.

A *kötélverő ipar* hanyatlóban van, mert a mint már imént említettük, a kendert drága pénzért *Galiciából* kell beszerezniök, holott ha *áztatók* volnának, a vidék bőven termelne kendert.

Kérik Nagyméltóságodat, méltóztassék kieszközölni a földmivelésügyi miniszter ur Öngyméltóságánál az áztatók létesítésére irányuló állami támogatást.

A *kocsigyártó ipar* jeles iparosok kezében virágzó állapotban van.

A *fazekasoknak* fölötte nehéz a helyzete, mert rossz földből kell dolgozniok, holott a városnak van jobb is, de azt igen drágán bocsátják használatukra.

Kamaránk kiküldöttjei kérték a városi tanácsot, hogy adja a jobb nyers anyagot mérsékelt áron a fazekas iparosoknak, hiszen saját adófizető polgárai-ról van szó, akik jobb kereset mellett könnyebben hordozhatják a közterheket.

Ezt a polgármester ur kilátásba is helyezte,

Nagy a panaszuk a *kádár iparosoknak*. Ez abban áll, hogy iparukhoz nem kaphatunk fát a kincstári erdőkből. Ennek oka, előadásuk szerint az, hogy a tutaj fának eladott és letarolt erdőrészekbe nem bocsátják őket be a tutajfák kitermelése után, hogy maguknak iparukhoz, mint annak előtte szabad volt, alkalmas fát válogathassanak; hanem a *libáni zsin-delyt készítő háziiparosoknak* engedték át e jogot, ők juthatnak a tutajfák kitermelése után az erdőrészekbe, akik aztán kiválogatják a kádároknak való fákat is és félig kidolgozva drágábban adják el a kádároknak, mintha ők dolgozhatnák ki teljesen.

Igy a drága anyag miatt oly csekély haszonnal kénytelenek dolgozni, hogy nem képesek föntartani iparukat és pusztulás alatt állanak.

Kérelmezik általunk Nagyméltóságodnál annak kieszközölését, hogy engedtetnének be a már régen, 20 év előtt levágott kincstári erdőbe, ahol bizonyára kapnának még használható öreg fát, ami ott idővel

ugy is elpusztul; valamint, hogy engedtetnének be minden olyan területre a tutajfák kitermelése után, a melynek fája nem hold számra van eladva.

Ezen a kincstárra nézve semmiféle kárral, vagy hátránynyal nem járó kérés méltánylása és teljesítése már azért is kívánatos volna, mert 70 jóra való adófizető iparos család megélhetéséről van szó, akik az általuk használható és kitermelhető faanyag illendő árát készséggel megfizetni hajlandók.

Az összes iparágak fejlesztése céljából ajánlottuk itt is a szövetekezést, a mire hajlandóknak is nyilatkoztak. E részben a kamara készséggel nyújt támogatást

Szászrégenben székel egy nagy részvénytársaság: az „*Első szászrégeni tutajjal kereskedő részvénytársaság*”.

Ez panaszkodik, hogy nem bocsáttatik elegendő vasuti kocsik rendelkezésükre a fa elszállítására, mire nézve kéri Nagyméltóságod kegyes rendelkezését. Azt kérelmezik továbbá, hogy engedtetnék meg nekik megfelelő kauczió letétele mellett az országuton való facsusztatás. Ez nekik a fa értékesítését jelentékenyen megkönnyítené.

Kéri végül Szászrégen közönsége, hogy telefon összeköttetésbe hozassék Marosvásárhelylyel, a mi a két város ipari és kereskedelmi érdekeinek kölcsönös szolgálatára való tekintettel, fölöttébb kívánatos is.

Kamaránk ezen kérelmeket pártolólágg ajánlja Nagyméltóságodnak szives figyelmébe.

Mindezekeken fölül általános kívánalom a *székely körvasutnak* mielőbbi kiépítése, mint a melytől egyedül remélhető az itteni közzgazdasági viszonyok javulása.

Háziipar.

A Szászrégen környékén levő községekben mindenütt üzik a *fonás-szövés* háziipart kenderből és gyapjuból s bolti fonalakból és több helyt a *női kézi munkát*, főképp pedig a himzést.

Kivált *Magyaró* község az, a hol gyönyörű ily nemű munkákat készítenek. Nevezett község érdekelt-sége kívánatosnak tartja eme háziipar fejlesztése céljából, hogy az ottani református egyház által fentartott két rendes tanítóval bíró hat osztályu vegyes népiskolához adatnék egy a szövésben, varrásban jártas munkatanítónő állami fizetéssel, aki beoktatná a tanulókat, a felnőtteket pedig tájékoztatná a még csinosabb és piacravalóbb szöttemények és varrottasok előállítására. Őket munkálkodásra buzdítaná s a megrendeléseket közvetítené.

Adatnának továbbá háziiparos családoknak ingyen szövőszékek, melyek önerejükön ezeket beszerezni nem képesek.

Orosz Idecs községben fejlesztendő volna a *gazdasági eszköz készítés*, egy ebben jártas és arra alkalmas egyénnek ottan való letelepítése és távolabbi piaczkok keresése által.

Mint új háziipar meghonosítandó volna Szászrégenben a *gyümölcs-konzerv* készítés; Beresztelke, Magyarrégen, Erdőcsinád, Felfalu, Alsó-Idecs és Vajdaszentiván községekben a *kosárkötés*; Körtekapun a *sásgyékény fonás*; Gernyeszegen pedig a tengeri héjnak háziiparilag való feldolgozása. Székeket s más tárgyakat lehetne ebből fenni, ami igen jó és jövedelmező téli foglalkozása lenne a népnek.

Nyárádszereda és környéke.

Nyárádszereda az ugynevezett *Bekecsaljának*, a *Nyárádterének* a felső részén fekvő nagy község. Bárha egy nagy vidék központját képezi sem kereskedelme, sem számbavehető ipara nincs. Ép ily szegény iparban a környéke.

Nyersanyagok és gyáripár.

Nyárádszentmártonban és Deményházán vizimalommal kapcsolatosan működik egy *gyapjutépő és fésülő gép*. Kivánatos volna ezek tulajdonosai berendezésének kiegészítéseül egy kisebb fonógép adományozása. Így ők az egész környéknek igen nagy szolgálatot tehetnének.

Ugyanott van továbbá *posztóványoló és tökmagtörő* (olajütő.) *Ványoló* van még Buzaházán 1, Mikházán 2, Köszvényesen 3.

Van egy nagy *fűrésztelep* Szovátán. Iparilag feldolgozható *nyersanyagok* találhatóak és pedig:

Trachit, kitűnő minőségű, nagy mennyiségben Köszvényes és Remete, valamint Szováta, Sóvárád és Magyarós községek határában, másféle *kő* Gegesen, Magyaróson, Makfalván, Atosfalván, Szentistvánon, Csokfalván és Erdőszentgyörgyön.

Üvegnek való kitűnő *kvarcz-homok* van nagy mennyiségben a Marostordavármegye tulajdonát képező ugynevezett „*Székhavas*” bérczeiben, mely a zalatnai fémvizsgáló hivatal által arany tartalmára való tekintettel elemeztetvén, a vizsgálat eredményeképp az a következő értesítést adta ki:

„A küldött *kvarcz* mintában van arany, de bányászatra igen kevés, mindazonáltal egy bizonyíték arra, hogy közelében lehet arany bánya is. De figyelmeztetik a nemes birtokosság arra, hogy a *legkitűnőbb üveganyag*. Míg a cseh üveggyárosok az üveg anyagba

az aranyat készpénzzel teszik, addig a természet ide ingyen adta és oly nagy mérvben, hogy annyit a cseh gyáros nem tehet (Megjegyzendő, hogy a mily halálos ellensége az üvegnek a vas, ép oly barátja az arany.)”

Agyag (pala alakban is) fazék, cserép és téglakészítésre alkalmas minőségben Nyárádszereda, Jobbágfalva, Köszvényes-Remete, Geges, Magyarós, Sóvárad, Szováta, Kibéd, Makfalva, Atosfalva, Szt-István, Csokfalva és Erdőszentgyörgy községek határában található.

Kőszenet fedeztek fel Nyárádszentanna, Szent-István községek határában, azonban még nincs teljesen kikutatva.

A *fának* minden neme, mint bükk-, gyertyán-, cser-, tölgy-, nyír-, juhar-, szil-, akác-, mogyoró-, nyár- és fenyőfa vegyesen és külön-külön, rengeteg erdőségeket alkotva, nagy mennyiségben fordul elő az egész nagy környéken, főképp azonban Geges, Jobbágytelke, Deményháza, Mikháza, Köszvényes, K.-Remete, Szováta, Sóvárad, Makfalva, Csokfalva és Erdőszentgyörgy községek bércein.

Kitűnik ezekből, hogy olyan nagy ipari vállalatok volnának ezen a vidéken meghonosítandók, a melyek a különféle ásványi anyagok és fanemek feldolgozása által a környéken levő falvak lakóinak keresetet nyújtanának.

Ilyen vállalatok létesítésén fáradozik *Berzenczey István* marosvásárhelyi lakós. Ezen vállalatok ugyanis megfelelő berendezéssel, olyan egyszerűbb, de a mindennapi szükségletre való cikkeket állítanak elő, melyek elkészítésénél az értelmes székely nép nyerhetne foglalkozást. Nevezetesen:

Szekér alkatrészek és szekerek készítése, mihez Kibéd község egész lakossága ért.

Kefefa gyártás, ami igen fontos iparág, mert ha a kefe elromlott, annak fáját másodszor nem használják, hanem eldobják, tehát sok kell belőle s ennek készítésénél a legegyszerűbb munkástól kezdve mindenki érvényesítheti magát.

Szekérkenőcs és más árunemek pakolására való egyszerű hordók készítése, a miből igen nagy mennyiséget lehetne értékesíteni.

Hajlitott butor készítés, *görlécz* és *butorrészletek*, *csizmakéreg* gyártása, *házi és gazdasági eszközök* készítése, *pakoló forgács* (fagyapott) gyártása és sok más ezek kapcsán még készíthető cikkek, melyek egy nagy vidék anyagi jólétét volnának képesek biztosítani.

Hasonlóan szép tér kínálkozik itt a kő és agyagipari nagy vállalatokra, a melyeket, mint a *kőfejtés* és *faragást*, valamint a *mázás fedélcserépek* készítését szintén fölvette *Berzenczey* a tervezetébe.

Az *agyagipart* a makfalvi, gegeri és magyarósi lakosok értik s gyakorolják századok óta, tehát erre elegendő munkaerő áll rendelkezésre.

Támogatás mellett mindezeket kamaránk is megvalósíthatóknak tartja, miért is *Berzenczey István* törekvését Nagyméltóságod nagybecsü figyelmébe és támogatásába ajánljuk.

Koos Viktor marosvásásárhelyi lakatos és gőzcséplőgép tulajdonos szándékozik továbbá *Remete* községben, mely bükk erdőség alján fekszik, egy faipar üzletet létesíteni: *cipőtalpszeg*, *csizmakéreg*, *szekéralkatrészek* és más apróbb *gazdasági és háztartási cikkek* gyártására.

Foglalkoztatna a vállalat kebelében 20—25 munkást s azon kívül még szintén 20—25 fuvaros nyerhetne állandó foglalkozást.

Ehez kéri Nagyméltóságod kegyes támogatását. Főkép munkagépekre volna szüksége. Nevezett törekvését is melegen ajánljuk Nagyméltóságod szives figyelmébe és támogatásába.

Szovátán ott már letelepedett két kitűnő faiparos *Kercsó József* és *Simon Károly* óhajtana görlécz gyártására és fafaragásra oly módon berendezkedni, hogy az ottani székely ifjakat is ezen iparra megtanítsák.

Nevezetteknek vizierő áll rendelkezésükre és ők maguk mindenképen rátermett egyének, hogy ezen nálunk még alig kultivált ipart meghonosítsák, mely tekintettel eme czikknek nagy kellendőségére, valóságos áldás volna a nevezett község és az ezzel szomszédos községek lakóira.

Munkagépekre és némi állami segélyre volna szükségük céljuk elérésére, mi végből melegen ajánljuk nevezetteket Nagyméltóságod kegyességébe.

Len, kender termelés, ha áztatók volnának nagyobb arányban üzetnék, mert háziipari feldolgozás útján is jól lehetne értékesíteni. Így ezeket csak a legszorosabban vett házi szükségletre termelik.

Állati nyers termék csupán a *gyapju* az, amely olyan mennyiségben áll rendelkezésre, hogy a helyben való feldolgozása kívánatos és a melynek termelése szükség szerint fokozható lenne.

Az erre irányuló törekvést mutatja az, hogy már is vannak egyesek birtokában gyapju fésülő és ványoló felszerelések.

Az érdekeltség egy kisebb fonóda berendezését óhajtaná *Nyárádszeredában*, a hol a termelők saját gyapju készletüket megfonhatnák, mások pedig olcsón juthatnának szép egyenletesen font fonálhoz.

Kamaránk is óhajtja ennek létesítését, mire nézve megvannak az előfeltételek.

Szováta község mellett egy kitünő *sósfürdő* van, mely bár az iparfejlesztési szempontok alá nem tartozik, itt mégis meg kell emlékeznünk róla, mint a melynek fejlődése hatással van a környék iparának fejlődésére is.

Főképp azért tartjuk itten tehát fölemlítendőnek, hogy ezen nagy gyógyhatással bíró s eddig is élénk látogatottságnak örvendő fürdő ujabban egy részvénytársaság birtokába megy át, a mely ha annak fejlesztése céljából valamely támogatást kérne, ennek ügyét is iparfejlesztési szempontból Nagyságod fölkarolni méltóztassék.

Kézműipar.

Nyárádszeredában mindösszesen 25 kézműiparos van, akik legnagyobb részben segéd nélkül dolgoznak. Csupán 3 segéd van: egy szabó és két kovács segéd.

A község lakói kevés kivétellel mezőgazdák, akik Marosvásárhelyt értékesítik terményeiket, mely alkalmakkal innen szerzik be ipari szükségleteiket is, minélfogva a helybeli ipar inkább javításra szorul s így azok közül különös támogatásra ezidő szerint egyet sem ajánlhatunk.

Kivánatosnak tartjuk azonban épen a mezőgazdák érdekeire való tekintettel az ottani állami iskola mellett fennálló műfaragászati iskolának egy *asztalos* és *kerekes műhellyel* való kibővítését, mely igen nagy szolgálatot tehetne ugy az enemű iparosok képzése, valamint főképp a kerekes ipari szükségleteknek helyben való jobb előállítása tekintetében.

Ép úgy kedvező kihatása lenne a vidékre a *kosárkötésnek* ezen iskolánál való meghonosítása is.

Háziipar.

A legelterjedtebb háziipar a *fonás-szövés* az egész környéken, úgy hogy alig van ház, ahol ezzel ne foglalkoznának. Leginkább a saját házi szükségletükre dolgoznak, de sokat visznek eladásra a marosvásárhelyi és más közelebbi országos vásárookra, valamint házalás útján is többet és többet értékesítenek.

Legnagyobb arányban üzik a szövészetet Makfalva, Erdőszentgyörgy, Szováta, Ilyésmező, Nyárádszentmárton, Havad, Köszvényes-Remete és Nyárad-Szentanna községekben.

Kenderből és pamut fonálból dolgoznak legtöbbit, de sokat szőnek gyapjuból is durva posztót és pokróczót,

Meghonosítható volna *Buzaházán* a *csipke kötés* és *verés*, szakértő egyén oda telepítése által, a hol a nőknél meg van ez iránt a hajlam.

Szalmafonás és *szalmakalap* varrással foglalkoznak Deményháza, Mikháza, Jobbágytelke, Hodos, Ehed és Erdőszentgyörgy lakói, hol ezen háziipar fejlesztésének igen hálás talaja van.

Tartatott is e czélból 1900. év nyarán Hodos községben szalmaipari tanfolyam, azonban ez kevésbbé volt látogatva, mert a nép nyáron mezei munkával foglalkozik.

Az az óhaja a helyi érdekeltségnek, hogy a nevezett községek eme háziiparosai részére télen tartatnék állami kiküldött által tanfolyam, mely időben az tömeges látogatásnak örvendhetne és ezen ipar fejlesztésére irányuló hatása el nem maradna.

Ezen tanfolyamon megtanulhatná a nép a formásabb kalapok varrásán kívül, a más nemű finomabb szalmamunkákat is, a melyért sok pénz jut a külföldre.

Kivánatos volna továbbá megtanítani a népet a kalapszalma termelésére, mivel iparukhoz a közönséges vastag szalmát használják, a miből csak a legközönségesebb durva kalapokat készíthetik.

A *kosárfonást* üzik Kőszvényes, K.-Remete, Sóvárad és Erdőszentgyörgy községekben.

Nagyobb kereslet mellett ez terjeszthető és meghonosítható volna még: Buzaháza, Geges, Nyárad-Szent-Anna és más szomszédos községekben is, a hol a nemes fűz termelésének megvannak a kedvező föltételei, a népnél pedig meg van a hajlam ezen háziipar iránt.

Gazdasági és háztartási czikkeket, mint szekéralkatrészeket, teknőt, orsót, fakanalat, nyirág-seprőt, lapátot, favillát stb. készít *Kibéd* községnek majdnem egész lokossága, de sokan foglalkoznak eféle faipari czikkek készítésével Szováta, Ilyésmező és Sóvárad községek lakói közül is.

Kivánatos volna, hogy az államvasutak eféle szükségletei beszerzésénél figyelmét ezen vidékre is kiterjessze.

Távolabbi piacok fölkeresése és biztosítása által is még jobban fellendíthető volna ezen háziipar.

A *kőfaragást* sikerrel üzik *Magyarós* község lakói. Megtanulták egy oda települt kőfaragótól s most többeknek jövedelmező foglalkozása.

Kivánatos volna, hogy az állami utak kőből való kerékvetői és kilométer jelzői elkészítésénél és hidak építése és javításánál a magyarósi székely kőfaragók

is igénybe vétessenek, mert most jobbadán csak sírkövek készítése nyújt nekik foglalkozást.

Az *agyagiparnak Makfalva* a főhelye, ahol mázas cserép edényeket készítenek a község lakói századok óta s hazarészünk messze vidékein híres a makfalvi edény a falusi háztartásban.

A zománczozott vasedények azonban hovatovább leszorítják a használat teréről s így csökken a szegény háziiparosok keresete is.

Kívánatos volna egy szakegyén oda telepítése által megismertetni a másnemű agyagipari cikkek készítését is, ami nagyban hozzájárulna a nép keresetének fokozásához és fokusa lehetne Makfalva község ezen ipar tovább terjedésének.

Általában véve azonban az összes háziipar nemek föllendítésére a legjobb hatással volna Marostordavármegyére nézve is egy *megyei háziipari szövetkezet* létesítése, a mely központilag intézné ezen összes ügyeket. Beszerezné és kiadná ott, ahol ez szükséges, a nyers anyagokat s elkészítés után beváltaná a munkadíj árán az értékesítésre váró ipari cikkeket.

*

Minthogy jelentésünkben többször tettünk javaslatot *megyei háziipari szövetkezet* létesítésére nézve, a minő szövetkezet eddig, tudtunkkal, a hazában nem létezik, kötelességünknek tartjuk jelentésünk záradékaul, ezeknek miképen leendő létesítésére nézve is előadni véleményünket.

Ezen szövetkezetek ugyanis egészen más czélzattal volnának létesítendők, mint az 1898. évi XXIII. t.-cz. alapján létesülő *ipari és mezőgazdasági hitel-szövetkezetek*; mert a míg eme községenként alakuló szövetkezeteknek főczélja a hitelnnyújtás, a tagoknak

olcsó kölcsönök adása, addig a *megyei szervezettel és megyei központtal alakítandó háziipari szövetkezeteknél* a hitelezés csak kivételesnek lenne tekintendő és különösen gyakorlati célokat kellene ezeknek szolgálniok.

Tagjai is nem kizárólag házi iparosok lennének, akik legtöbbszörre ugyanis fölötté, szegény emberek, hanem maga a vármegye egyrészt, másrészt pedig a vármegyei községek, pénzügyintézetek és jogi személyek s harmadsorban egyes személyek. Ezen szövetkezet, mint ilyenek nem az országos központi hitelszövetkezettel lépnének szerves kapcsolatba, hanem a Budapesten székelő „*Magyar Kereskedelmi Részvénytársaság*”-gal, illetve az ez által e célból létesítendő „*Országos központi háziipari részvény társaság*”-gal, *vagy szövetkezettel*, mely részvénytársaság egy ilyen központi szervezetet létrehozni hajlandó.

Ezen központi szervezet támogatná a megyei házi ipari szövetkezeteket első sorban az által, hogy meghatározandó kulcs szerinti pénzüsszeget bocsátana a szükséghez képest rendelkezésükre.

A megyei háziipari szövetkezetek így részint a saját jegyzett üzletrészeik után, részint az országos központ által nyújtandó hitel, valamint a kereskedelmi kormány által nyújtandó államsegély folytán elegendő pénz birtokába jutván, saját maguk vásárolnák nagyban, a háziiparosok részére a különféle nyers anyagokat, melyeket, mint a szövetkezet tulajdonát, csupán feldolgozásra adnák ki az évégett jelentkező házi iparosoknak.

Elkészítés után pedig a szövetkezet az iparcikkeket előre meghatározandó ár mellett és munkakönyv alapján, magához váltván, azokat a melyek külföldi

értékesítésre tarthatnak számot, minők pl. a szőttemények és női kézi munkák stb. finomabb dolgok, az erre előlegezendő összeg ellenében, a *budapesti központhoz* juttatja, a belföldön eladható cikkek értékesítéséről pedig saját maga gondoskodik.

Kamaránk titkára ezen ügyet a „*Magyar Kereskedelmi Részvénytársaság*” igazgatóságával, mely épen a *hazai háziipari* tevékenység ellátása s a kereskedelmi muzeum gyakorlati céljainak szolgálata végett a kereskedelmi kormányval szerződéses viszonyban áll, személyesen megbeszélvén; az ezen eszmét, mint célra vezetőt, melegen üdvözölte, kivihetőnek nyilvánította és megígérte, hogy a maga részéről készséggel hozzájárul a kérdésnek ily módon való megoldásához, a melytől a legszebb siker várható.

Nézetünk szerint tehát ily irányban kellene a tevékenységet megindítani, mire nézve a Székelyföldön, a megyei iparfejlesztő bizottságok útján, a talaj már elő van készítve.

Kamaránk is készséggel áll ezen ügy további szolgálatába.

Az ügy érdekében kívánatos, hogy az alapszabályok minden vármegye részére egyöntetűen állapítassanak meg, szerves kapcsolatba hozatván egyuttal a Budapesten létesítendő *Országos központi háziipari szövetkezet*, vagy ha előnyösebbnek fog mutatkozni, *részvénytársaság* szabályzatával.

Ez utóbbinak — teljesen kereskedelmi alapon szervezve — még a megyei háziipari szövetkezetek létrejötte előtt meg kellene alakulnia, mert csak ez biztosíthatja a megyei szövetkezetek tevékenységét és életképességét,

A háziipar ügyének szolgálatára és ellátására hi-

vatott ezen szervezet nagy hatással lehetne az idegen cikkek kiszorítására is, amennyiben ez saját jegye alatt hozná forgalomba a készítményeket és így az idegen cikkekre könnyen rá lehetne mutatni.

Végül nem hagyhatjuk megemlítés nélkül, hogy jelentésünk rendjén csak azokról az ásványi nyers anyagokról emlékezhettünk meg, a melyek már bányászatnak, vagy egyesek által felfedezve, tudománsunkra hozattak. Ezek azonban csak egy csekély részét képezik azon kincseknek, a melyeket a Székelyföld bércei magukban rejtenek s a melyek feltalálása azért is nehéz ez idő szerint, *mert a Székelyföld geologiailag átkutatva, fölvéve, tudtunkkal, még nem lévén, az ásványi anyagok után kutatóknak működése nagyon meg van nehezítve.*

Ép azért kérjük Nagyméltóságodat, miszerint nagybecsű figyelmét erre is kiterjeszteni s *a Székelyföld geológiai fölvételét kieszközölni méltóztassék.*

*

Ezekben előterjesztvén mindama tényezőket, kívánalmakat és javaslatokat, a melyek Nagyméltóságodnak eme jelentésünk elején hivatkozott leirata értelmében a Székelyföld közgazdaságának, főképen azonban ipari viszonyainak föllendítésére nézve irányadóul szolgálhatnak; reméljük, hogy ezek által Nagyméltóságod intenczióinak megfelelnünk sikerült.

Jelentésünk terjedelmesebb, mint a hogyan magunk is számításba vettük; tekintettel azonban arra, hogy ezen munkálattal egy hosszabb időre szóló tervszerű és sikeres munkálkodásnak kívántunk alapot teremteni, nem mellőzhettük mindazon részleteknek a felölelését, a melyeket a cél érdekében szükségeseknek tartottunk.

Ép e miatt a kívánt rövid idő alatt nem is sikerült ezt elkészítenünk, mert a felsorolt adatok összehordása sok személyes utánlátást igényelvén, a szabott idő erre rövidnek bizonyult, mely késelemért Nagyméltóságod szives elnézését kérjük.

Mindezek után a pusztuló székelynép iránti szeretet és lelkesedéstől áthatott eme jelentésünket ajánljuk Nagyméltóságod jóakaratu figyelmébe, reménnyel nézvéen Nagyméltóságodnak a Székelyföld nyomasztó közgazdasági-, főkép forgalmi és ipari viszonyainak javítására irányuló munkálkodása elé.

Marosvásárhely, 1901. február 12.

Szabó István s. k.,
alelnök.

Sz. Szakáts Péter s. k.,
titkár.